

SZAKDOLGOZAT

Falajtár Hajnalka

2016

Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdálkodástudományi Kar
Agrárközgazdasági és Vidékfejlesztési Tanszék

Állami beavatkozás a dohánytermesztésbe

Készítette: Falajtar Hajnalka
Gazdasági és Vidékfejlesztési agrármérnöki alapszak
Agrárgazdasági szakirány
2016

Szakszeminárium vezető: Dr. Jámbor Attila

I. számú melléklet

NYILATKOZAT SAJÁT MUNKÁRÓL

Név: Falajtar Hajnalka

E-mail cím: hajnalka.falajtar@gmail.com

NEPTUN kód: LY85G4

A szakdolgozat címe magyarul: Állami beavatkozás a dohánytermesztésbe

A szakdolgozat címe angolul: State intervention in the tobacco growing

Szakszeminárium-vezető (vagy konzulens) neve: Dr. Jámbor Attila

Én, **Falajtar Hajnalka**, teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a jelen szakdolgozatban szereplő minden szövegrész, ábra és táblázat – az előírt szabályoknak megfelelően hivatkozott részek kivételével – eredeti és kizárólag a saját munkám eredménye, más dokumentumra vagy közreműködőre nem támaszkodik.

Záróvizsgát a 2015/2016. tanév május/június záróvizsga-időszakában kívánok tenni.

Igen

Nem

Budapest, 2016. május 2.

Falajtar Hajnalka

TÉMAVEZETŐI NYILATKOZAT

Alulírott Dr. Jámbor Attila konzulens kijelentem, hogy a fent megjelölt hallgató fentiek szerinti szakdolgozata **benyújtásra alkalmas és védeésre ajánlom.**

Budapest, 2016. május 2.

Dr. Jámbor Attila

II. számú melléklet

NYILATKOZAT A SZAKDOLGOZAT NYILVÁNOSSÁGÁRÓL

Név (nyomtatott betűvel): FALAJTÁR HAJNALKA

Alapszak, szak neve: Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök

Mesterszak, szak neve: -

Egyetemi képzés, szak neve: -

Szakirányú továbbképzés, képzés neve: -

Egyéb képzés neve: -

Dolgozatom elektronikus változatának (pdf dokumentum, a megtekintés, a mentés és a nyomtatás engedélyezett, szerkesztés nem) nyilvánosságáról az alábbi lehetőségek közül kiválasztott hozzáférési szabályzat szerint rendelkezem.

TELJES NYILVÁNOSSÁGGAL

A könyvtári honlapon keresztül elérhető a Szakdolgozatok/TDK adatbázisban (<http://szd.lib.uni-corvinus.hu/>), a világháló bármely pontjáról hozzáférhető, fentebb jellemzett pdf dokumentum formájában.

KORLÁTOZOTT NYILVÁNOSSÁGGAL

A könyvtári honlapon keresztül elérhető a Szakdolgozatok/TDK adatbázisban (<http://szd.lib.uni-corvinus.hu/>), a kizárólag a Budapesti Corvinus Egyetem területéről hozzáférhető, fentebb jellemzett pdf dokumentum formájában.

NEM NYILVÁNOS

A dolgozat a BCE Központi Könyvtárának nyilvántartásában semmilyen formában (bibliográfiai leírás vagy teljes szöveges változat) nem szerepel.

Budapest, 2016. május 2.

Falajtár Hajnalka

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm a segítséget szakszeminárium vezetőmnek Dr. Jámbor Attilának, aki dolgozatom során a lehető legtöbb segítséget nyújtotta számomra. A felmerülő kérdéseimre segített megtalálni a választ, és segítsége ösztönzést jelentett számomra, hogy a legjobb tudásom szerint írjam meg ezt a dolgozatot.

Köszönöm a rendelkezésemre bocsátott adatokat Fekete Tibornak, az ULT Magyarország Zrt. agronómiai igazgatójának, valamint a szakmai segítség nyújtást.

Köszönettel tartozom az Agrárgazdasági Tanszék minden tanárának, akik az elmúlt évek során tanítottak. A tanulmányaim során megszerzett tudás és tapasztalat is hozzájárult dolgozatom megírásához.

Valamint köszönöm szüleimnek a tapasztalati tudások átadását, melyeket évtizedek alatt halmoztak fel, a dohánytermesztés során és ezekkel az ismeretekkel segítették munkámat.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	6
2. Az állami beavatkozás elméleti háttere	7
2.1. Az állami beavatkozás okai	9
2.2. Az állami beavatkozás eszközei.....	11
3. Az Európai Unió dohánypiaci szabályozása	14
4. A magyarországi dohánypiac története és jelenlegi helyzete	26
Felvásárlási árak és a bevételek alakulása	31
Támogatási rendszerek alakulása a dohány esetében	35
Egységes terület alapú támogatás (SAPS)	35
Dohánytámogatások alakulása 2004 és 2015 között	37
Összegzés.....	43
Felhasznált irodalom	44
Internetes források.....	46
Ábra jegyzék	46

1. Bevezetés

A dohány fogyasztás már évszázadok óta nagy hagyomány Európa szerte, ahogy az egész világon és hazánkban is. Magyarországon a fogyasztás mellett a dohánytermelésnek is nagy hagyománya van, hiszen ennek a növénynek a termelése sok élőmunkaerő foglalkoztatását kívánja meg, amely az ország keleti részén élő emberek számára fontos bevételi forrás. A dohány termesztése ennek következtében nem csak egy mezőgazdasági munka, hanem sok ember számára idénymunka lehetőséget biztosító tevékenység. Társadalmi fontossága miatt, a magyarországi dohánytermelők az Európai Unió csatlakozása óta támogatásokban részesülnek. Napjainkban megjelenő nagyfokú egészség védelem, viszont a dohányzás visszaszorítását ösztönzi, melynek következtében a dohánytermelés esetében is változások következtek be.

A dohánytermesztés számomra közel álló téma, hiszen szüleim és már nagyszüleim is foglalkoztak és máig foglalkoznak ennek a növénynek az előállításával. A családi gazdaságunk révén sok adatot és információt sikerült felhalmoznom az évek során, melyeket dolgozatomban is felhasználtam. A dohánytermesztése Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legtöbb részén folyik napjainkban is, ezért a termesztéssel kapcsolatos bármely apró változás nagy hatással lehet nagyon sok ember számára, ezért társadalmi szempontból fontos a termék előállításának támogatását.

Dolgozatom négy jelentős témakörből áll. Először bemutatásra kerül közgazdasági szemlélettel az állami szerepvállalás, ezen belül a mezőgazdaságba való beavatkozás, ezt követően pedig az állami beavatkozás különböző eszközei kerülnek ismertetésre. A következő témakörben a dohány Európai Unió szintű szabályozásának időbeli változásai kerülnek bemutatásra. A harmadik nagy fejezetben a dohánytermesztés történetét és időbeli átalakulását fogom bemutatni napjainkig. Ebben a részben a növény gazdasági elemzése is megjelenik. Először a termelésből származó jövedelmek bemutatása kerül sorra. A felvásárlási árak szemléltetését követően a bevételek számszerűsítése történik. Majd az utolsó részben a bevételi oldal, másik eleme kerül elemzésre, melyben a támogatások jogcímenkénti és értékbeli változása kerül ismertetésre 2004 és 2015 között. Végül pedig témám összegzésével és a kutatásom eredményeivel zárom a dolgozatot.

2. Az állami beavatkozás elméleti háttere

A téma kifejtését a címben szereplő fogalom tisztázásával kezdem. Az állami szerepvállalás az idő múlásával és a gazdaságban történő hatások révén folyamatosan változik. A klasszikus liberális nézet szerint a tőkés piacgazdaság egy egyensúlyi rendszer. Ezt az állapotot nem tudja mindig fenn tartani a piac, hiszen a sokkok hatására a gazdaság elmozdul az egyensúlyi állapotból. Ezen irányzat kevésbé radikálisabb követői már felismerték, hogy vannak olyan események, melyek hatására a piac nem hatékonyan allokal, így az állami szerepvállalásnak már van helye a gazdaságban.

„A közgazdaságtani mainstreambe a nem egyensúlyi felfogás Keynes munkássága eredményeként került. Nézetrendszere szerint nem kivételes helyzetek (külső sokkok, megkésett fejlődés, felzárkózási igény) teszik szükségessé az állami gazdasági szerepvállalását, hanem az a tény, hogy a piac működésének olyan hatásai vannak, amelyeket a fejlődés érdekében korrigálni kell.” (Báger et al. 2009, pp. 16.)

Napjaink felfogása szerint az állami beavatkozás általános okai a piaci és a kormányzati kudarcok, melyek megoldásához szükséges az állami intézmények segítsége, a piac további zavartalan működéséhez.

A kormányzati kudarcok kialakulásának oka, hogy az állam különböző feladatok ellátására kötelezett, és ezen teendők végrehajtásában történhetnek olyan váratlan események, melyek teljesen másképp alakítják a végeredményeket. A kormányzati szerepek a következők: piaci kudarcok korrigálása, újraelosztás, stabilizálás, és a szabályteremtés, mely fogalmak bővebb kifejtése következik. A piaci kudarcok korrigálása esetén az állami beavatkozás szükséges, hiszen a piaci mechanizmusok működése során fellépő rendellenességeket helyre kell hozni, a további zavartalan működés érdekében. Az újraelosztás a gazdaságban keletkező jövedelmek, vagy már létező javak gazdasági szereplők közötti átcsoportosítása, általában a közjavak megtermelése, illetve bizonyos piaci kudarcok kiküszöbölése és a társadalmi igazságosságra való törekvés érdekében történik. A stabilitás biztosítása nem jelent mást, mint az egyensúlyi, vagy ahhoz közeli állapot biztosítása a piacon, ahhoz, hogy a gazdaság minden szereplője versenybe kelhessen jövedelem szerzés céljából. Végül a szabályteremtés, amely a piac megfelelő működéséhez elengedhetetlen, hiszen a

szabályos keretek között való tevékenységek folytatása könnyen ellenőrizhető és a szabálytalanságok kiküszöbölése kevesebb reakció időt kíván.

A piaci kudarc fogalmát Henry Sidgwick angol filozófus alkotta meg 1885-ben, aki szerint piaci kudarc akkor keletkezik, amikor a piac nem optimálisan, hanem annál rosszabbul osztja szét a társadalom számára rendelkezésre álló gazdasági erőforrásokat (Bator, 1958). A piaci kudarcok közé sorolhatóak: a tökéletlen verseny, kockázat és bizonytalanság, információs aszimmetria, externáliák, és a közjóságok. A tökéletlen verseny esetében monopóliumokról, duopóliumokról és oligopóliumokról beszélhetünk, amikor egy-egy ágazatban egy, kettő vagy több nagy vállalkozás uralja az egész piacot, ezzel kizárva a versengés lehetőségét és más szereplők érvényesülését az adott szegmensben.

A következő elem a kockázat és bizonytalanság, amelyek hatására a szereplők nem minden esetben tudják a megfelelő döntéseket meghozni. A kockázat vállalás egyéni döntések alapján születik, hiszen mindig az adott helyzet határozza meg, hogy milyen mértékű bizonytalanság áll fenn, és ennek hatására milyen nagyságú kockázatvállalás biztonságos. Egyértelműen nem határozható meg, hogy a kockázatvállalás jövedelmezőségű a vállalkozások számára, mivel a piaci mechanizmusok alakulása nem mindig kedvez a kockázatvállalásnak. A bizonytalansághoz szorosan kapcsolódó fogalom az információs aszimmetria, mivel a piaci szereplők az információk tökéletes áramlása esetén tudnának csak biztos döntéseket hozni, ahogy ez a tökéletes verseny esetében meghatározott, viszont a gyakorlatban ez nem tapasztalható. A piaci versenyben, a jobb pozíció elérésének egyik elengedhetetlen eszköze, hogy az egyes szereplők a lehető legtöbb információ birtokában legyenek, viszont az információs aszimmetria meglete ezt gátolja. (Fertő, 2016) A piacon történő adásvétel során a kívülálló szereplők környezetét befolyásoló tényezőket, gazdasági hatásnak, externáliának nevezzük. Megkülönböztetünk pozitív és negatív externáliákat:

- Pozitív externália esetén a befolyásoló szereplőt az adott hatás pozitívan érinti. Amely azt jelenti, hogy az adott személy tevékenysége nagyobb haszonnal jár, vagy kisebb költséggel valósítható meg az externáliának köszönhetően.
- Negatív externália esetén az előzőek ellenkezőjét tapasztalhatjuk. Aminek következtében az adott szereplő által végzett tevékenység az externália hatásaként nagyobb költséggel, vagy kisebb hasznossággal valósulhat meg.

Meg kell különböztetnünk még termelői és fogyasztói externáliákat is, vagyis ha a termelő tevékenysége okoz hatást más szereplők tevékenységére, akkor beszélünk termelői externáliáról, ha pedig a fogyasztók okoz változást, akkor pedig fogyasztói externáliákról beszélünk. Fontos leszögeznünk, hogy a társadalom szempontjából az externáliák megléte akadályozza a szűkös erőforrások hatékony elosztását, hiszen a külső gazdasági hatások eredményezik azt, hogy a gazdasági szereplők társadalmi szempontból nem valós költségekkel kalkulálnak (Buchanan – Stubblebine, 2000).

A következő dolog, amiért piaci kudarcokról beszélhetünk azok a közjavak jelenléte. A magánjavakkal ellentétében, ezeknek a jóságok fogyasztásából nem zárható ki senki, valamint nincs verseny a fogyasztásban, hiszen a többi szereplők rendelkezésre álló készletét egy személy nem tudja befolyásolni, azaz kollektív fogyasztás jellemző. A közjavak előállítása állami feladat, ennek okai a következők: meglehetősen költségesek, magas a fix költség aránya, bevételeik begyűjtése bizonytalan, valamint a megtérülési időnél is hosszú távú tervezés szükséges, emellett jellemző a fogyasztókra a pulyautas-magatartás, vagyis a fogyasztó próbál a lehető legkevesebb részt vállalni a közös költségekből, viszont a lehető legnagyobb részt a fogyasztásból. A közjavak különböző csoportokba sorolhatóak: magánjavak, természetes monopóliumok, köztulajdonú erőforrások, és a közjavak (Copper et al. 2009).

Fontos kérdés az állami beavatkozás témakörnél az, hogy pontosan mikor is kell az államnak beavatkozni. Szükséges feltétel a piaci kudarcok megléte, viszont elégséges feltétele a beavatkozásnak, ha a piaci kudarcok nagyobb volumenűek, mint a kormányzati kudarcok. Az egyensúlyi, vagy ahhoz közeli állapotok gyors helyreállítása jelzi az állami szerepvállalás hatékonyságát, amely biztonságot és stabilitást nyújt az egész piac számára. (Fertő, 2016)

2.1. Az állami beavatkozás okai

Az eddigiekben az állami szerepvállalás okairól esett szó a gazdaságban, hogy milyen körülmények esetében szükséges az állami szerepvállalás. Ebben a fejezetben ezt a szemléletet szűkítjük a mezőgazdaságra vonatkozóan. Az állam szerepvállalás elengedhetetlen a gazdaság megfelelő működésében, és ez még jobban jellemző a mezőgazdaságra, hiszen ebben a szektorban nagyobb kockázatvállalással folyik a termelés a többi ágazathoz képest.

Fertő (1999) az állami szerepvállalást két dologra vezetheti vissza a fejlett országokban. Az egyik ilyen ok az agrárius fundamentalizmus, a másik pedig a mezőgazdasági termelők érdekei és értékei. „Az agrárius fundamentalizmus szerint a mezőgazdaságot, illetve a gazdálkodással foglalkozó embereket az alábbi sajátosságok jellemzik, amely miatt különleges elbánásban kell részesíteni ezt az ágazatot. A mezőgazdaság a legalapvetőbb foglalkozás az emberi társadalomban, minden más foglalkozás tőle függ. Ha a mezőgazdaság fejlődik, akkor a nemzetgazdaság is prosperál.” (Fertő 1997) A mezőgazdasági szereplők védelme fontos az állam számára, hiszen ezen a területen vannak olyan gazdasági jelenségek, amelyeket a sokkokhoz hasonlóan a piac nem tud kezelni, ezért is szükséges az állami beavatkozás. A sokkokhoz hasonló események az agráriumban a termelés sajátosságai, az ár instabilitás, az időjárás, a szereplők alul fizetettsége. A termelés sajátosságai közé sorolhatjuk a termelés viszonylagosan hosszú időtartalmát. A növénytermesztés esetében a kész termékek előállítása akár több hónapos időszakot ölel fel, és sok kockázattal jár. Az állattenyésztés esetében még több időről beszélhetünk, hiszen egy vágásérett állat előállítása nem történhet meg pár nap alatt. Fontos figyelembe vennünk, hogy a mezőgazdaságban a termelők élőlényekkel dolgoznak, melyeknek különböző igényeit ki kell elégíteni ahhoz, hogy a megfelelő mennyiségű és minőségű termék megtermelése jövedelmezővé tegye az adott vállalkozást (Fertő, 1999).

Az ár instabilitás azért jellemző, mert a mezőgazdasági termékek kereslete évről-évre nagy változásokon megy keresztül, ennek befolyásoló tényezője lehet az időjárás. Ha egy termék ára magas, akkor a termelők a következő termelési évben ezeknek a termékeknek a termelését választják, melynek következménye a túlkínálat kialakulása. A növekedés hatására az árak csökkennek, így kevesebb az értékesítés, mely a termelők számára kedvezőtlen, így a terméket a következő évben kevesebben állítják elő, ennek hatására az árak újra növekedésnek indulnak. Ez a begyűrűződő folyamat körforgásszerűen zajlik. Az időjárás egy olyan kockázat a mezőgazdaságban, amely nagy bizonytalansággal jár, de már napjainkban ezeknek a hatásoknak a csökkentése érdekében kötnek a termelők biztosításokat termékeikre. Végül, de nem utolsósorban az alul fizetett szereplők támogatása fontos a mezőgazdaságban, hiszen kevesebb jövedelemre tudnak szert tenni, mint más szektorban dolgozó személyek, és ezeknek a különbségeknek a kiküszöbölésére nyújt az állam segítséget a termelőknek (Fertő, 1999).

2.2. Az állami beavatkozás eszközei

Már szó esett az állami beavatkozás körülményeiről a gazdaságban és azon belül a mezőgazdaságban is. Meghatároztunk, hogy milyen helyzetekben és hatások esetében szükséges az állami szerepvállalás. Ezt követően a beavatkozás eszközeinek vizsgálata következik az Európai Unió Közös Agrárpolitikájának példáján keresztül.

Az Európai Közösség létrejöttét követően alkalmazták az import vámok emelését az agrártermékek esetében, annak érdekében, hogy ne az olcsóbb és esetleg rosszabb minőségű termékek terjedjenek el a tagországokban, hanem a Közösség mezőgazdasági termelését ösztönözzék. A vámok értéke olyan magas volt, hogy jövedelmezővé és eladható vált a tagállamok által előállított termékek nagy része. A vám olyan közvetett adó, amely kötelező jellegű ellenszolgáltatás nélküli fizetési kötelezettséget jelent. A vámok, mint az adók egyik formája, az állam egyik jelentős bevételei közé tartoznak. Az importvámok alkalmazása mellett, az Európai Közösség a termelőket, a termelés ösztönzésére közvetlen támogatásban részesítette, mely elem egyike az állami beavatkozás eszközeinek a mezőgazdaságban (Jámbor-Mizik, 2014).

Az importvámok megjelenésével párhuzamosan exporttámogatások is léteznek, mely szintén állami szerepvállalási eszköz. „Exporttámogatásról akkor beszélünk, amikor az állam az exportőrnek az exportált mennyiség egységére közvetlen támogatást fizet, a termékek egy meghatározott országba történő szállításakor. Az ilyen támogatások lehetőséget teremtenek az exportőr ország számára, hogy áruit a hazai piacon magasabb, a külföldi piacon alacsonyabb áron értékesítse.” (Podruzsik, 2000, pp. 43.)

A következő eszköz az állam kezében, az árszabályozás, amely nem más, mint a piaci árak befolyásolása, vagy közvetlen meghatározása. Az állam abban az esetben avatkozik be, amikor a keresleti vagy a kínálati oldal valamelyike erőfölényre tesz szert. Ilyen esetek többször előfordulnak a monopóliumok esetében, ahol gyakori beavatkozások történnek. Az ártámogatás (mely a közvetlen támogatások egyik formája) nem más, mint egy előre meghatározott ár és a piaci ár közötti különbség, melyet a gazdák megkaptak a terményeik értékén felül. Ennek eredményeként a tagállamok termelése fellendült és túltermelési válság alakult ki az 1970-80-as években. Az ártámogatásokat aztán 1992-től az Európai Közösség területén felváltotta a közvetlen támogatás, amely szintén komoly piacsabályozó eszköz (Jámbor - Mizik 2014).

Az állam beavatkozhat a piaci folyamatokba a mennyiség szabályozásával is. A kvóta nem más, mint a termeléshez való jog, mely az állami szerepvállalás egy másik fontos eszköze. Ezzel az eszközzel tudták közösségi szinten megakadályozni egy újabb túltermelési válság kialakulását, hiszen minden termelő, csak a kvótájának megfelelő mennyiségű termék előállítására volt jogosult. A kvóták betartását szigorú ellenőrzésre kerül, valamint az adott termelési szint túllépése esetén szankciókkal sújtanak le az adott termelőkre például mennyiségi csökkentéssel, vagy pénzbüntetéssel (Vajda, 1996). A kvóta bevezetésre került például a cukor, dohány és a tej esetében, viszont hazánkban napjainkra mind a cukor, mind pedig a tej kvóta megszűnésre került.

A szabályozások egyik újabb eleme az agrár-környezeti beavatkozások területe, amelyek jelentősége egyre növekszik. Minden iparágban jellemző a környezet károsítás, ahogy a mezőgazdaságban is a következőképpen: talajművelés, kemizálás, szerves trágyázás, öntözés, mezőgazdasági gépek használata és az állattenyésztés esetében. Fontos, hogy ezen folyamatok betiltása a termelés csökkenéséhez, valamint éhezéshez vezetne, ezért olyan szabályok meghozatalára volt szükség ami a termelést nem korlátozza, viszont környezetvédelmi szempontból pozitív hatásúak. A szabályok egyike a területpihentetés, vagy a tápanyagok visszapótlása a talajba, melyeket állami/közösségi beavatkozás nélkül a termelők nem tennének meg, környezetük védelmének érdekében (Téglásy, 2015). Másrészt az EU számos agrár-környezeti intézkedés keretében kívánja szabályozni a vidéki környezet állapotát – 2013 óta mindkét pillérből.

Végül, de nem utolsó sorban az állami szerepvállalás esetében meg kell említenünk a vidék támogatását. Ennek finanszírozása a KAP második pilléréből történik. Az európai vidékfejlesztési politika azonban vidéki támogatásként kezeli a mezőgazdasági versenyképességhez és agrár-környezethez kötődő intézkedéseket is.

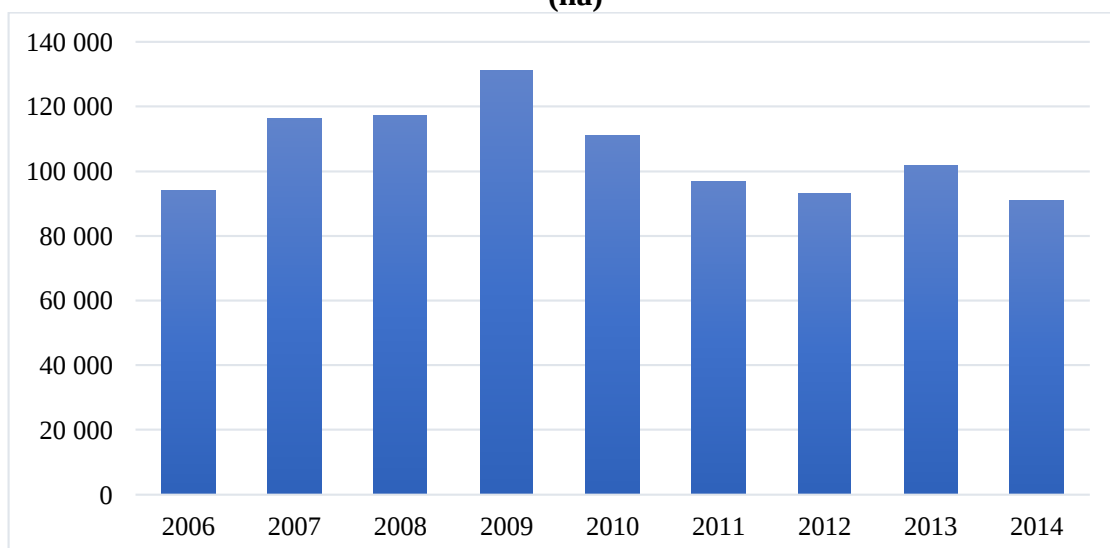
Az állami szerepvállalás tovább szűkítése következik egyetlen piacra, amely a dohány. Ennek a növénynek a termesztése már megjelenését követően szabályozottabb volt más mezőgazdasági termékekhez képest. A dohány esetében a kvótarendszer és az ártámogatások rendszere egyszerre jelen van, amely a növény termesztését egy zárt, és jól ellenőrizhető struktúrába helyezte. A két eszköz együttes alkalmazásának fontos okai vannak, hiszen jól érzékelhető a két hatás ellentmondása a termesztés során. A szabályozások megértéséhez, mind a termelői, mind pedig a fogyasztói oldalról meg kell vizsgálnunk az okokat. Európai Unió célkitűzések között szerepel az emberi egészség

nagyfokú védelme. Ennek egyik eszköze a dohányzó helyek visszaszorítása, valamint a nemzeti dohányboltok létrehozása. Amelynek eredményeképp, csökken a dohányfogyasztás, így a termelés visszaszorításra szorul a kvóta segítségével. Viszont a dohányból készült cigaretták fogyasztása függőséghez vezet, melynek hatására a függő fogyasztó hajlandó bármilyen árat megfizetni, egy-egy szál cigarettáért. Mivel a dohánytermesztés önmagában nem jövedelmező, mégis biztosítani kell a dohányárakat, ennek hatására ártámogatásokkal ösztönzik a termelőket, a további termesztésre.

3. Az Európai Unió dohánypiaci szabályozása

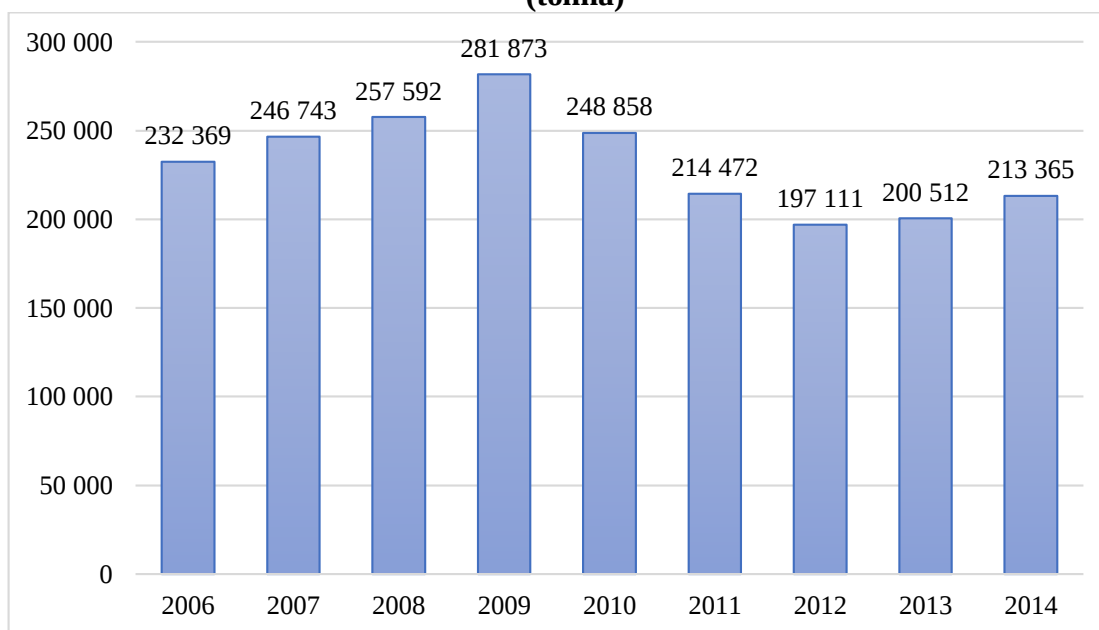
Jelenleg az Európai Unió dohánytermesztés 100.000 hektáron folyik, mely munkát közel 60.000 termelő végzi évente (1. ábra). A főbb termelői országok közé sorolhatóak: Olaszország, Görögország, Spanyolország és Lengyelország, mely országok adják az EU dohány termőterületének közel 85 százalékát. Napjainkban egyre kisebb területen folyik a dohány előállítása, mely különböző társadalmi és gazdasági okokra vezethető vissza, elsősorban a dohánytermékek csökkenő fogyasztása áll a háttérben. Az Európai Unióban évente közel 200.000 tonna szárított dohánylevelet állítanak elő (2. ábra), a termésátlagok viszont évenként és fajtánként elég változóak, 1-3 tonna/hektár között ingadoznak. Ahogy más mezőgazdasági termék esetében, itt is nagy befolyásoló tényezőként jelentkezik az időjárás, amely változás okozza főként, a mennyiségek alakulását. A világ éves dohánytermelésének kevesebb, mint 3 százalékát adja az Európai Unió nyers dohány mennyisége. Ez az adat arra világít rá, hogy közösségi szinten sem jelentős a dohány előállítása. Néhány évi átlag alapján 400.000 tonna az éves import mennyiség, mely főként Afrikából és Amerikából származik. Az Európai Unió viszont csak mintegy 100.000 tonnát exportál évente. A termelés változásához kapcsolódóan említésre méltó, hogy az átlagos piaci árak 2009 óta közel stabil állapotban mozognak, ezért azt a következtetést vonhatjuk le belőle, hogy a dohány piaca stabil, és merev rendszerben működik (DG AGRI, 2016).

1. ábra: Az Európai Unió dohánytermő területeinek alakulása 2006 és 2014 között (ha)

Saját szerkesztés Európai Bizottság (2015) adatok alapján

2. ábra: Az Európai Unióban megtermelt dohány mennyisége 2006 és 2014 között (tonna)

Saját szerkesztés Európai Bizottság (2015) adatok alapján

Az Európai Gazdasági Közösség idején nagy volumenű dohányipari szabályozásról nem beszélhetünk, viszont a dohány ágazatot sem kerülte el az intervenciós piac és az exporttámogatások rendszere. Már az 1970-es évektől születtek rendeletek a dohánynal kapcsolatban, de ezek egyike sem jelentett a termék piacára vonatkozóan jelentős változást. Az viszont tisztán látszott, hogy új formába kell öltetni a dohány termesztésére és feldolgozására vonatkozó szabályokat, hogy a kornak megfelelő fejlettséggel és szabályozással tudjon működni.

Ahogy más ágazatoknál, ebben az esetben is sok vita folyt arra vonatkozóan, hogy milyen mértékű változtatásokat alkalmazzanak, legfőképpen milyen eszközökkel biztosítsák a közösségi szinten történő dohánytermesztést. Mindezek következtében született meg a 2075/92-es EK rendelet, mely teljesen megváltoztatta a dohányipar szerkezetét és támogatási rendszerét. A Közös Agrárpolitika legfőbb célkitűzései közül a dohány esetében is előtérbe került a piac stabilitása és a termelők életszínvonalának javítása, mely következtében bevezetésre került a közös piac alkalmazása. A rendelet megjelenése előtt a dohánypiacon állandó jelenséggé vált, hogy a kereslet és a kínálat nem volt összhangban, emellett nagy problémát jelentett a termelők rossz anyagi helyzete is.

Az 2075/92-es rendelet fő célkitűzései között szerepel a piaci mechanizmusok egyszerűsítése, szigorúbb ellenőrzési szabályok alkalmazása, valamint a dohányfajták

termesztési technológia és termelési költségek alapján való csoportosítása. A Közösség számára világossá vált, hogy szükséges a dohánytermelők támogatása, ezért a megoldást egy jövedelemtámogatási rendszer kiépítésében látták. Ez a rendszer a termelők és az elsődleges feldolgozók közötti termeltetési szerződéseken keresztül valósul meg. A szerződések megkötése jogosultságot jelent a termelők számára a dohány előállítására, ezzel a termelők számára stabil piacot biztosítanak, valamint a feldolgozóknak rendszeres és megfelelő mennyiségű termék beszállítását garantálják. A rendeletben meghatározták, hogy a termelők csak akkor kaphatják meg a feldolgozótól a jövedelemtámogatásokat, ha teljesítették a szerződésben leírt mennyiség leszállítását, és a mennyiség a minőségi követelményeknek is megfelel. A következő nagy jelentőséggel bíró változtatás, a támogatási rendszer megjelenése mellett, a feldolgozási kvótarendszer volt, mely bevezetésének hátterében a következő okok álltak: a dohánytermelés visszafogása, valamint a nehezen értékesíthető fajták kizárása a termelésből. A rendszerben általánosan meghatározott mennyiség 350 000 tonna/ év szárított dohánylevelet jelent a Közösség egészére vonatkozóan, amely mennyiséget szét kell osztani fajtacsoportonként, a tagállamok feldolgozói között. A szétosztás a múltbeli feldolgozási mennyiség alapján történik, a megfelelő szabályok meghatározása mellett. A feldolgozók nem köthetnek termeltetési szerződéseket, a felvásárlási kvóta mennyiségét meghaladó mennyiségre, hiszen a termelői támogatás csak a feldolgozók által kiosztott kvóta arányban áll rendelkezésre. A fent említett termeltetési szerződések a következő két részből álltak (2075/92/EK):

- A feldolgozó adatait és kötelezettség vállalását, arra vonatkozóan, hogy a leszállításkor a termelőnek a vételáron felül a szerződésben rögzített és ténylegesen leszállított mennyiségért a megfelelő jövedelemtámogatást is kifizeti.
- A termelő adatait és kötelezettség vállalását, hogy a minőségi és mennyiségi követelményeknek megfelelő nyersdohány leszállítását a megfelelő időre végrehajtja.

A 2075/92 rendeletben meghatározott intézkedések, a stabil piac kiépítésére, valamint a dohány minőségének javítása céljából fogalmazódtak meg. Itt fontos megemlíteni, hogy nem csak a szabályozás, de a fejlesztés is előtérbe került. A támogatás összegéből levonásra kerül 2 százalék kutatási csoportok létrehozására, valamint 2 százalék termelői csoportok létrehozására, hogy minél egységesebben tudjon működni a

dohány piaca. A harmadik és egyben az utolsó jelentős változtatást az egységes kereskedelmi rendszer bevezetése jelentette. Ez azt eredményezte, hogy a Közösség külső határaitra vonatkozóan eltörlésre került a mennyiségi korlátozás. A termeltetési kvótarendszer egyik érdekessége, hogy a termelők saját maguk is jogosultak lehettek kvóták igénylésére, ha rendelkeztek a betakarítási évet megelőző három betakarítási évre, a dohányra vonatkozó megfelelő termelési adatokkal. A rendelet fontos jogi intézkedése volt, hogy minden tagállamnak külön ügynökséget kell létrehoznia, a dohányra vonatkozó ellenőrzések elvégzésére, a rendelkezés alól kivételt jelentettek azok a tagállamok, akiknek a minimum küszöb mennyisége nem haladja meg a 45 000 tonnát. Ezek a tagállamok dönthetnek az ügynökség létrehozásáról, saját belátásuk szerint.

A 1. táblázatban felsorolásra kerül az 2075/92-es EK rendelet mellékletében található:

1. táblázat: Meghatározott és elismert dohányfajták, termesztéstechnológiai csoportokba való osztályozása

MESTERSÉGES HŐVEL SZÁRÍTOTT	Beneventano
Virgina	Brasile Selvaggio és hasonló fajták
Virginia D és hibridjei	Fermentált Burley
Bright	Havanna
TERMÉSZETES ÚTON SZÁRÍTOTT VILÁGOS	FÜSTÖLÉSSEL SZÁRÍTOTT
Burley	Kentucky és hibridjei
Badischer Burley és hibridjei	Moro di Cori
Maryland	Salento
TERMÉSZETES ÚTON SZÁRÍTOTT SÖTÉT	NAPON SZÁRÍTOTT
Badischer Geudertheimer, Pereg, Korso	Xanthi-Yaka
Paraguay és hibridjei	Perustitza
Dragon Vert és hibridjei	Samsun
Philippin	Erzegovina és hasonló fajták
Petit Grammont	Myrodata Smyrnis, Trapezous és Phi I
Semois	Kaba Koulak
Appelterre	Tsebelia
Nijkerk	Mavra
Misionero és hibridjei	BASMAS
Rio Grande és hibridjei	KATERINI ÉS HASONLÓ FAJTÁK
Forchheimer Havanna Ilc	KABA KOULAK
Nostrano del Brenta	Elassona
Resistance 142	Myrodata Agrinion
Goyano	Zichnomyrodata
Geudertheimer hibridek	

Forrás: Saját szerkesztés a 2075/92-es EK rendelet alapján

Az átalakításokat követően, a rendszer gyakorlati alkalmazása sok olyan dologra világított rá, ami kivetnivalót hagyott maga után, ennek következtében az 1992-es rendeletet, a 2848/98-as EK rendeletben több ponton módosították. A rendelet legfőbb célkitűzések az alábbiak: a támogatások szorosabb kötődése a minőséghez, a kvótarendszer még rugalmasabbá tétele és egyszerűsítése, valamint a környezetvédelem

nagyobb fokú figyelembe vétele. A tagállamoknak követelményeket kellett felállítaniuk a termelői csoportok felé, valamint meg kellett határozni a csoportok minimális méretét. Fontos lépés volt a méret meghatározása, hiszen ez alapján feleltek meg az elvárásoknak, valamint részesülhettek különböző támogatásban. Előnyben részesítette a rendelet, azokat a termelőket, akik főállásban foglalkoztak dohánytermesztéssel, de a termelői csoportok esetében fontos, hogy minden termelő csak egy termelői csoport tagja lehet.

Egyre pontosabb kidolgozásra került a dohány piacának szabályozása. A termelőknek a rendeletet követően tiltottá vált részt venni a feldolgozás folyamatában, hatáskörük a termeléstől a leszállításig korlátozódott. Az egyik fontos lépés a termelők kötelezettségeinek részletezése volt, amely kötelező elemmé vált a termeltetési szerződésekben. Abban az esetben, ha a termelő nem tartja be a szerződésbe foglaltakat, akkor az elsődleges feldolgozó visszavonhatja a szerződéskötési jogosultságot. A másik fontos változtatás a szerződés tartalmi elemeinek aktualitására vonatkozott. A szerződés elemeit egy betakarítási évre kell korlátozni, hogy a piac változásának megfelelően tudják alakítani őket. A jövedelemtámogatások 3 különböző részre bontása is meghatározásra került ebben a dokumentumban, mely fajtánként és termelői tagállamonként változhat. A támogatás elemei a következők (2848/98/EK):

- Rögzített rész: a leszállított mennyiség után járó összeg, ha a minimális minőségi követelményeknek megfelelnek a dohánylevelek.
- Változó rész: azon termelők között osztják szét, egy adott csoporton belül, akik minőségileg jobb árut szállítottak le.
- Külön támogatás.

A jövedelemtámogatásban azok a termelők részesülhetnek, akik az adott fajta esetében rögzített nedvességtartalom értéke 4 százalékos eltérésen belül marad. (2848/98 EK rendelet)

2. táblázat: A dohány termesztéstechnológiai csoportjainak nedvességtartalmi értékei

Fajtacsoport	Nedvességtartalom (%)
I. Mesterséges hővel szárított	16
II. Természetes úton szárított világos	
Németország, Franciaország, Belgium, Ausztria, Portugália	22
Más tagállamok	20
III. Természetes úton szárított sötét	
Belgium, Németország, Franciaország, Ausztria	26
Más tagállamok	22
IV. Füstöléssel szárított	22
V. Napon szárított	16
VI. Basmás	16
VII. Katerini	16
VIII. Klasszikus Kabak Koulak, Elassona, Myrodata, Agrinion, Zichnomyrodata	16

Forrás: Saját szerkesztés 2848/98 EK rendelet IV. melléklete alapján

A 2848/98-as EK rendeletben megjelent a beszállítási idő meghatározása, emellett a jövedelemtámogatásra vonatkozóan is nagy előrelépés jelent meg. A termelők a támogatás 50 százalékát igényelhetik előlegként, ha megfelelő biztosítékot tudnak nyújtani arra vonatkozóan, hogy a jövőbeni betakarítási feltételeknek eleget tesznek. A kvótarendszer változtatásait illetően, több pontban is új dolgok jelentek meg. A rendszer rugalmassága azt foglalta magában, hogy az előre meghatározott mennyiség 10 százalékos túllépése esetén külön támogatás jár a termelőnek, vagy kérhető, hogy beszámításra kerüljön a következő évi termésmennyiségbe. A következő elemi változtatás a kvóták kiosztására vonatkozott. A kvóták visszaosztása 3 évente történik, az átlag mennyiségek kiszámítását követően (az előző 3 évben leszállításra került mennyiség átlaga), de ez nem minden termelő számára jelentett megoldást, hiszen az újonnan csatlakozni kívánt termelők, valamint azok, akik növelni szerették volna kvótájuk mennyiségét, azok számára új eljárás kidolgozására volt szükség. A harmadik szabályozás az átruházhatósághoz köthető, ami azt jelentette, hogy engedélyezték a kvóták átruházását az egyes fajtacsoportokon belül, valamint megtörténik az elsőbbség jogának kialakítása a hatékonyság növelése érdekében. Az utolsó lényegi változtatás a kvóta-visszavásárlási rendszer létrehozása. A célok között fontos pontként jelent meg a szigorúbb ellenőrzés, így megfogalmazásra került, hogy a dohánylevelek kontrollja a

beszállításkor kezdődik, és a piacra kerülésig folyamatosan ellenőrzés alatt tartják őket. Szabálytalanság esetén nyilvánosságra kerül minden fontos információ, annak érdekében, hogy elrettentő példát tudjanak állítani a piac szereplői elé (2848/98 EK rendelet).

A 2637/99 EK rendelet két kisebb elemben tér ki a változtatásokra. Az egyik a kvóták tulajdonos cseréjével áll összefüggésben. A tulajdonos cserével kapcsolatosan, minden megállapodásnak meg kell születnie az adott gazdálkodási év január 31-ig. A másik fontos komponens, hogy a kvóta visszavásárlás esetén értesíteni kell az Európai Unió Bizottságát.

A 2000-es évben 3 olyan rendelet is született, amely módosításokat hozott a dohánytermesztési szektorban. Ezek a következő rendeletek: 531/2000, 909/2000, és 1249/2000 EK. Az előző években már sor került a termelési és a jogi intézkedések konkretizálásra. A 2000. évi rendeletekben főként pénzügyi változtatásokról esik szó, mint például a termelői csoportok jövedelemtámogatásának kifizetése, amely banki vagy postai úton történhet. Minden csoportnak rendelkeznie kell egy olyan bankszámlával, amire a támogatások kifizetése érkezik, valamint e számla létét közölni kell az ellenőrző szervvel. Azoknak a termelőknek, akik a csoporton keresztül kapják a támogatásokat, számukra is biztosítani kell a jövedelemtámogatás előleg felvételének jogát, hiszen az egységes piacon a verseny biztosítása a legfőbb eszköz a fejlődés eléréséhez.

Ahogy már az előző évi rendeletekben is szó esett a kvóták fajtacsoportonkénti átruházhatóságáról, ebben az évben is, miszerint kibővítésre került azzal, hogy mennyiségi felosztásra nincs lehetőség a kvóták esetében, valamint 100 kilogramm mennyiségnél a kvóta nem ruházható át (ezt nevezzük minimum mennyiségnek). A támogatásra vonatkozó jelentősebb alakítások a következők. Azok a termelők nem részesülhetnek a támogatás változó részéből, akik a minimum ár, és a minimum ár 40 százaléka közötti árat érték el az adott termelési évben. A támogatások kifizetésének határideje is megváltozott, annak érdekében, hogy a termelők ezt a pénzüsszeget az adott évi termeléshez fel tudják használni. A külön támogatás tekintetében a felhasználási korlátok változtatása történt meg. A felhasználási határidő meghosszabbítása a tárgyév június 31-éről megváltozott, hiszen a termelőknek nehézséget okozott a támogatások 2 hónap alatti felhasználása. A fel nem használt rész viszont visszafizetésre kell, hogy kerüljön és ezzel az EMOGA (Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap) kiadásainak csökkentése valósul meg (531/2000, 909/2000, 1249/2000 EK rendeletek).

Az 1578/2001 EK rendelet negatív hatású változtatásokat hozott a dohánytermelő tagállamok életében, de nem minden szereplőt érintett egyformán a termelés során. A tagországok garanciaküszöbük legfeljebb 25 százalékát vissza kellett vásárolniuk termelőik kvótáiból. A visszavételezés alól kivételt képeznek: az érzékeny területen termelők, valamint azok, akik kiváló minőségű fajtacsoportokat állítanak elő (Portugália és Franciaország). A szabályozás pontosabb kidolgozása volt szükséges, mely a kivételeket tartalmazó csoportokat foglalta magában.

A 2002. évi EK rendeletek szintén sok újdonságot tartalmaztak, mely ismeretekről a dohánytermelőknek és a feldolgozóknak is érdekeltsége és szükségessége volt tudni. Az 546/2002 EK rendeletben a 2002, 2003 és 2004. évi garanciaküszöbök kerültek rögzítésre, és ehhez kötődően a jövedelemtámogatások is. Fontos, hogy a feltételeket megfelelő időben közvetítsék a termelők felé, hogy azok igazodni tudjanak az esetleges változtatásokhoz. A 2002. évi garanciaküszöb a Közösségben 340 738 tonna, a 2003. és 2004. évi garanciaküszöb értékek pedig 334 064 tonna. A tartalékolási rendszer megszüntetése is belekerült a rendeletbe, mivel a kvótatartalékok nem bizonyultak megfelelőnek a rendeltetésük tekintetében, illetve a tartalékok újraelosztásának feltételei is elégtelenek voltak, továbbá adminisztratív szempontból többletmunkát jelentettek, ez okozta, hogy a kvótarendszer alkalmazása bonyolulttá vált. Ettől eltekintve a tagállamok eldönthetik, hogy szeretnék-e alkalmazni ezt a rendszert.

A XXI. század új nézetei a dohány piacát sem kerülték el. Az Európai Unió fenntartható fejlődés stratégiája előírja az emberi egészség védelmének magas szinten tartását, így a dohánytermelő régiókban indokolt a termesztek számára új jövedelmi források és gazdasági tevékenységeket célzó programok létrehozása. A 2182/2002 EK rendelet magába foglalta egy alap létrehozását (korábban tartalékolási rendszer), melynek költségvetését két különböző célra kell szétosztani. Az egyik ilyen motiváció, a dohányzás visszaszorítására irányuló intézkedés, ezen belül fontosnak tartják azt, hogy a dohányzás veszélyeit tudatosítsák az emberekben, ezzel is próbálják meggyőzni a fogyasztókat, hogy az egészséges életmódba nem tartozik bele a dohányzás. A másik kiemelt cél, amiért az alap létrejött a dohánytermelők ösztönzése volt, hogy áttérjenek más termény termelésére. A mezőgazdaságnak szüksége van a termelőkre más ágazatokban, ott ahol kevesebb támogatással is jövedelmezően tudnak gazdálkodni.

A visszaszorítás érdekében tájékoztató programok készítésének terve is megfogalmazásra került a rendeletben. A projekteket ajánlatkéréssel, vagy nyilvános ajánlati felhívással kell kihirdetni, egy meghatározott időtartam alatt, mely tételeket a Bizottság fogadja el. A termésváltás egyéni intézkedések alapján történne, amelyhez meghatározott mennyiségben nyújtanak támogatást. Ezek olyan kedvező összegek lennének, hogy változtatások következtében a termelőket ösztönözzék a lehetőség kihasználására. Előírták, hogy a termésváltást szolgáló programoknak együtt kell működnie a kvóta-visszavásárlási programmal. Emellett minden tagállamnak külön tervet kell kialakítani a termésváltás hatékony megvalósításának érdekében. A legfőbb cél, támogatni a dohánytermelők mindennemű visszavonulási szándékát (2182/2002 EK rendelet).

A 2319/2003 EK rendelet az egyetlen, amely ebben az évben jelentőséggel bír. Ennek tartalma a jövedelemtámogatások tartalékára vonatkozik, miszerint a 2–2 százalékos tartalék mértéket, 3–3 százalékra emelték, a tájékoztatás és a termésváltás megvalósításának céljából.

2004-ben az új csatlakozási hullám egyik következményeként, több komoly változtatás ment végbe az agrárpolitikában, annak érdekében, hogy egy teljesen egységes rendszer tudjon kialakulni. A nyersdohányra vonatkozó támogatást nagyrészt függetlenné kell tenni a termeléstől, és részben integrálni kell egy egységes támogatási rendszerbe, valamint részben át kell utalni a szerkezetátalakítási keretbe. Ezeket a termelési hozzájárulásokat, úgy kell kiigazítani, hogy az újonnan csatlakozott országok is végre tudják hajtani az átmeneti időszakban, valamint az új helyzethez a termelők zavartalanuk tudjanak alkalmazkodni. A támogatások 60 százaléka továbbra is termeléstől függő támogatás marad, a fennmaradó részt pedig át kell csoportosítani termeléstől független támogatásként. Azok a termelők, akik a kvóta-visszavásárlási program keretén belül hagyták el a dohányágazatot, de az egységes támogatási rendszer keretén belül támogatásban részesültek, nem kaphatták meg a teljes visszavásárlási árat. Az ár egyik részét kifizetik nekik, a másik részének kiszámítása a következőképpen történik: a visszavásárlási ár és a dohánytámogatás összege közötti különbség. Következő elem a jövedelemtámogatásokból történő levonásokra vonatkozik. A 2006. évben, 4 – 4 százalékos levonások történtek, melyek a Közösségi Dohányalapba kerültek, míg 2007-re ez az összeg 5 – 5 százalékra emelkedik. A Közösségi Dohányalap feladata hasonló a korábbi tartalékolási rendszerhez, viszont alapvető különbség, hogy a tartalékokat más

célra használják fel. Az utolsó fontos rész is a támogatásokra vonatkozik, viszont ez a rendelet pozitív hatású változtatásokat eredményezett. Azok a régiók, akik 2000, 2001 és 2002 során Közösségi támogatásban részesültek, ettől kezdődően Kiegészítő Közösségi támogatást biztosítottak számukra az EMOGA jóvoltából (479/2004, 604/2004, 864/2004 EK rendeletek).

A nagy volumenű módosítások teljes körvonalazódása 2005-ben történt meg, amikor részletekbe menő változtatások szükségessége is előtérbe került, melyeket a 2182 és 2183/2005 EK rendeletek tartalmaznak. A támogatási jogosultságok értékének és mennyiségének újraszámítása került a jogszabályba. Mindezek mellett a dohányfajták más irányultságú csoportosítása is szükségessé vált, ennek érdekében a csoportokat eljárás és előállítási költség szerint kellett létrehozni. A tagállamoknak a betakarítási év elején tájékoztató jellegű támogatási összegeket kellett közölni az egyes fajtacsoportokra jellemzően, a pénzügyi keret megfelelő kezelése céljából.

Újra előtérbe került a minőség fontossága. A termelőket ösztönözni kellett, hogy a dohánylevelek minőségét és értékét növeljék, annak ellenére, hogy mennyiségre kapták a támogatást. Fontos volt meghatározni, hogy mely helyeken lehetséges és köteles a termelő leadni a terményét, és hol hajtják végre az ellenőrzéseket, valamint meg kellett határozni a támogatások kifizetésének egyértelmű feltételeit, hogy ezzel megakadályozzák és elkerüljék a visszaéléseket. Megszűnt a kvóta-visszavásárlási program, de akik 2002-ben és 2003-ban még részt vettek benne, azoknak 2007-ig és 2008-ig folytatódott a visszavásárlási összegek kifizetése. Ennek kiszámítási rendszere 2006. január 1-jétől megszűnt, így átmeneti megoldás kidolgozása vált szükségessé. Ezek a rendeletek főként az 1992-es főszabályok kisebb kiigazításai, annak érdekében, hogy az újonnan csatlakozó tagállamok is minden kötelezettséget be tudjanak tartani (2182 és 2183/2005 EK rendeletek).

A 470 és 709/2008 EK rendeletek tartalmi elemei a dohányra vonatkozóan az alábbiak. A közös támogatási rendszer és közös szabályozás következtében meghatározásra került, hogy 2006-2009 közötti ciklusban is támogatásban részesülnek a dohánytermelők. A Dohányalap sikeresen hajtotta végre finanszírozási feladatait, ennek köszönhetően 2008. és 2009. évre szólóan újra bevezetik a jövedelemtámogatásokból való levonásokat, melyeknek 5 százalékos mértéke került az Alapba. Szakmaközi szervezetek megalakulásának ösztönözése került előtérbe, annak érdekében, hogy a

termelés, feldolgozás és értékesítés is növekedhessen. A kiemelkedő munkát végző szervezetek a Bizottság által elismerésben részesültek, azért, hogy a piaci egyensúlyt javítsák, valamint szakmailag is fejlődjenek. Az egyes csoportok által alkalmazott ötletek, amelyek a fejlődés szempontjából megfelelőnek tűnnek és példaként szolgálhatnak, azokat jogszabályba kell foglalni, mely ezen jogszabályba foglalt tevékenységek során felmerülő költségek fedezésére a termelőktől történjen meg a levonás. Ezzel mind technikai, mind gazdasági innovációt szerettek volna elérni. A rendszer működéséhez szoros kapcsolatban kellett állnia a tagállamoknak a Bizottsággal, hogy az állandó ellenőrzés zavartalanul menjen végbe a rendelkezések felett, főleg ha azok alsóbb szinteken jöttek létre. A 2008-as rendelet ehhez kapcsolódó utolsó eleme az, hogy minden évben új listát kell kiadni azon szakszervezetekről, akiket a Bizottság elismert.

A 2009. évi 73/2009 EK rendeletben a támogatási mechanizmusok elemeinek kiigazítása két fő szempont szerint történt, az egyik a közvetlen támogatások termeléstől való elválasztása, a másik pedig az egységes támogatási rendszer egyszerűsítése.

2009-ben az 1782/2003 EK rendeletben megjelenő „kölcsonös megfeleltetés” elv alkalmazási körét igazították ki. A kölcsönös megfeleltetés elve a következő: ha a termelő nem tesz eleget bizonyos köz-, állat-, és növény-egészségügyi, illetve környezetvédelmi és állatjóléti előírásoknak, a közvetlen támogatás összege csökkenthető, vagy a termelőt ki lehet zárni a támogatottak köréből. Továbbá, a kötelező területpihentetést az egységes támogatási rendszerben fenn kell hagyni, mivel eltörlése káros környezeti hatásokkal járhat.

Meghatározásra került a Kiegészítő Közösségi támogatás összege, ami 2011-től kezdődően 484 000 000 EUR volt, ami az EMVA (Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap) alpból állt rendelkezésre a dohánytermelők számára.

2011-ben a 172/2011 EK rendelet tartalmazott a dohánytermesztésre vonatkozó előírásokat. A dohánytermelő tagállamoknak a betakarítást követő év július 31. előtt értesíteniük kell a Bizottságot a következő adatokról:

- Az elsődleges feldolgozók száma;
- a dohánytermelők száma;
- a dohánytermő terület kiterjedése hektárban;
- a leszállított mennyiség tonnában;
- a termelőknek fizetett átlagár adók és illetékek nélkül (EUR-ban);

- a betakarítást követő év júniusa végén az elsődleges feldolgozók készletei tonnában.

A 2013-ban megjelenő 1308/2013 EU rendelet is tartalmazott a dohányra vonatkozóan szabályozásokat, amelyben megfogalmazásra kerültek a szakmaközi szervezetek alapvető céljai:

- Összefogni és koordinálni a tagok termékének értékesítésre szánt mennyiségét és forgalmazását;
- a termelést és a feldolgozást egyaránt a piaci követelményekhez igazítani és tökéletesíteni a terméket;
- ösztönözni a termelés és a feldolgozás ésszerűsítését és tökéletesítését.

Dolgozatomnak ebben a részében közel 20 év távlatában került összefoglalásra, minden szabályozás, amely az egész Európai Uniót érinti a dohánytermesztést illetően. Látható, hogy a kornak megfelelő módosítások születtek, mely változtatások esetében előtérbe kerültek mind gazdasági, mint pedig termelői érdekek is. A dohánypiac Közösségileg igen szabályozott, hiszen a támogatásokért cserébe, a termelőktől kötelezettségek is elvárhatóak. Ez a merev és biztos rendszer eredményezheti, hogy a termelők nagy részénél máig nem következett be a termésváltás.

A következő fejezetben részletesebb bemutatásra kerül a magyarországi dohánytermesztés jelenlegi helyzete, kis történelmi áttekintéssel, hogyan is került be hazánkba ez a növény, valamint milyen állami beavatkozások történtek ezen a piacon.

4. A magyarországi dohánypiac jellemzése

4.1. A magyar dohánypiac története és főbb jellemzői

A dohány Amerikából származó növény, amely már I. Ferdinánd és Miksa idején kerülhetett be Magyarországra, és a 16. századra hazánk egész területén ismert volt. A dohányzás ezt követően már nem csupán élvezetté és szenvedéllyé, hanem megszokássá és divattá vált, a tilalmak és súlyos büntetések ellenére. 1851. március 1.-ével született meg az első nagyobb volumenű császári parancs. A dohány egyedurasága, amely a szabad dohánytermelés végét jelentette, vagyis a növény előállítása ettől kezdődően előre meghatározott keretek között zajlott. A szigorítás ellenére mégis növekedett a dohánytermelés mértéke a következő években. 1867. évi Kiegyezést követően a Magyar Dohányjövedék létrejött, mely állami szervezet saját irányítás alá helyezte a termelést. Ebben az időben vezették be a szerződéskötési kötelezettséget, vagyis a termelők csak bizonyos feltételek mellett állíthatták elő a dohányt a termék garantált értékesítéséért cserébe (MADOSZ, 2016).

Az I. Világháborút követően a Magyar Dohányjövedék kamatmentes hiteleket nyújtott a termelők számára, felújításra, vagy új pajták építésére. Emellett 10 éven keresztül évről évre emelte a dohány beváltási árakat, vagyis a felvásárlási ár a piaci ártól függetlenül változott. Ezek az intézkedések nagy segítséget jelentettek a dohánytermelők számára, főleg azokban a térségekben, ahol a lakosság nagy része, ennek a növénynek a termesztésével foglalkozott. A II. Világháború után a termelés hamar újra fellendült, annak ellenére, hogy ebben az időszakban már külön szabályok vonatkoztak a dohánytermelőkre. Ezeket az előírások tartalmazták a szerződés feltételeit és a termelők képzési formáját is. Az 1980-as évektől fellendül a dohányágazat és egyre több mezőgazdasági gép kerül importálásra, mellyel korszerű dohánytermesztés végezhető. A rendszerváltozásig a dohánypiacot is a nagyüzemi működés jellemezte. Azt kell értenünk ez alatt, hogy a kézi munkák kihelyezésre kerültek egyénekhez vagy családokhoz, a gépi munkák nagy részét pedig az üzemekben végezték (MADOSZ, 2016).

2004-ben Magyarország Európai Unió csatlakozásával a hazai dohánytermelőknek még nagyobb elvárásokkal kellett szembenézniük, de különböző támogatások által kompenzálva lettek ezek a kötelezettségek. Ekkor került bevezetésre a szerződéskötési kötelezettség mellett új elemként, a kvótarendszer alkalmazása, mely az

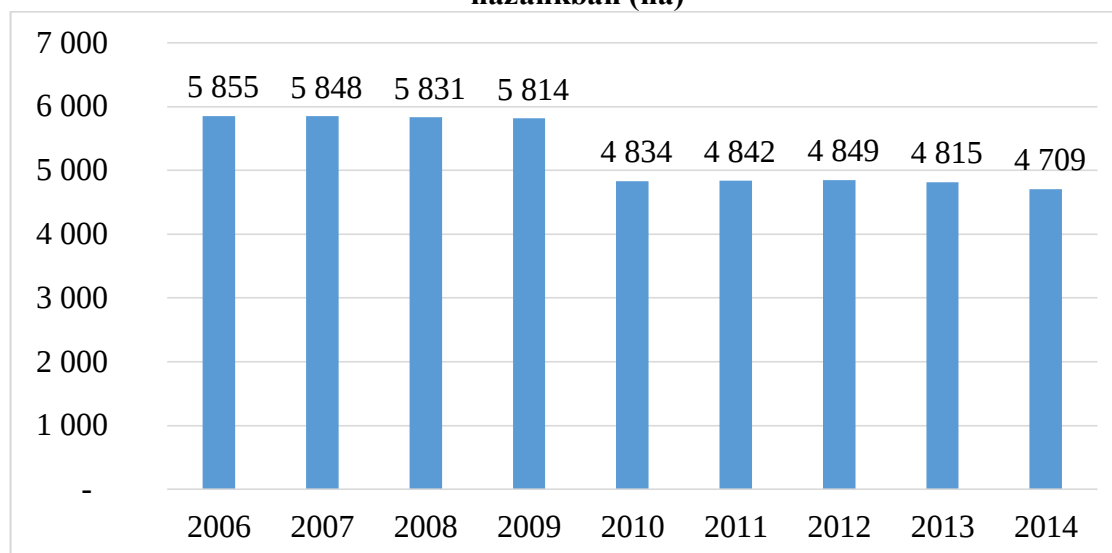
egész dohánypiac működésének keretét szolgált Magyarországon. Ettől, az időszakról kezdődően közel 10 évig nem jellemzi a dohánypiacot magyar koordinálás, hiszen a termelés Közösségi szabályozás alá került. A zárt rendszerben működő verseny a termelők között eredményesnek bizonyult, ennek köszönhető, hogy nem születtek nagyobb jelentőségű szabályozások hazánkban. A szerződéskötési kötelezettség biztosítékot jelentett a termelők számára, hiszen a megtermelt mennyiséget a dohány felvásárló és fermentáló vállalatok teljes mértékben felvásárolták, sőt Közösségi támogatásban is részesültek. A garantált felvásárlás és a támogatások, – utóbbiról később részletesebben elemzést olvashatunk – a termelők számára olyan biztonságot jelentett és jelent a mai napig, hogy jelentős állami kompenzációval térnek csak át más, talán jövedelmezőbb mezőgazdasági tevékenységre (MADOSZ, 2016).

A történelmi áttekintést követően a dohánytermelés mai helyzetének vázolása következik. A 3. ábra kilenc év távlatában jellemzi a magyarországi nyers dohány előállításának területi mennyiségének változását. Láthatjuk, hogy a dohánytermő területek folyamatosan csökkennek napjainkban, ennek főként gazdasági okai vannak. Az Európai Unió csatlakozást követően, a földterületek mennyisége, a közösségi támogatások változásának hatására módosultak. 2006 és 2009 között a tagállamok, ahogyan Magyarország dohánytermelői is, közösségi támogatásban részesültek. Ennek eredményeként tapasztalható, hogy ezekben az években a területi mennyiségek közel azonos értékűek. 2007-től viszont az újonnan csatlakozott tagállamoknak is bevezetésre kellett kerülnie a KAP reformoknak, amiben előírták a közvetlen támogatások termeléstől való elválasztását, először 40 százalékos arányban, majd 2009-től teljes mértékű szétválást határoztak meg a jogszabályban, valamint a támogatások 50 százalékos csökkenését (Bittner, 2011).

A rendelet hatása hazánkban is érzékelhető mértékű volt, hiszen 2010-re egy nagyobb mennyiségű terület csökkenés figyelhető meg, melyet az ábrán láthatunk. Azt tapasztalhatjuk, hogy azok a termelők, akiknek a támogatások csökkenésének hatására már nem volt jövedelmező a tevékenysége, azok a 2010-es évre termésváltást hajtottak végre, vagy felhagytak mezőgazdasági tevékenységükkel. A 2010 és 2014-es időszakban szintén egy közel egyenletes mennyiséget tapasztalhatunk, mivel más nagyobb jelentőségű változás nem következett be a dohány szabályozását illetően, így a termelőknek nem állt érdekében termőterületeik csökkentése. A 2014-es adattáblát elemezve, melyből az ábrák készültek, a tagországok összehasonlításában azt vehetjük

észre, hogy a magyarországi termelés mindössze 5 százalékos, Horvátországgal azonosan. Hazánktól kevesebb mennyiséget előállító tagországok: Németország, Románia és az utolsó helyen Belgium és Portugália holtversenyben 0,05 százalékos arányban (Európai Bizottság, 2015).

3. ábra: Nyers dohány termőterületeinek mennyisége 2006 és 2014 között hazánkban (ha)

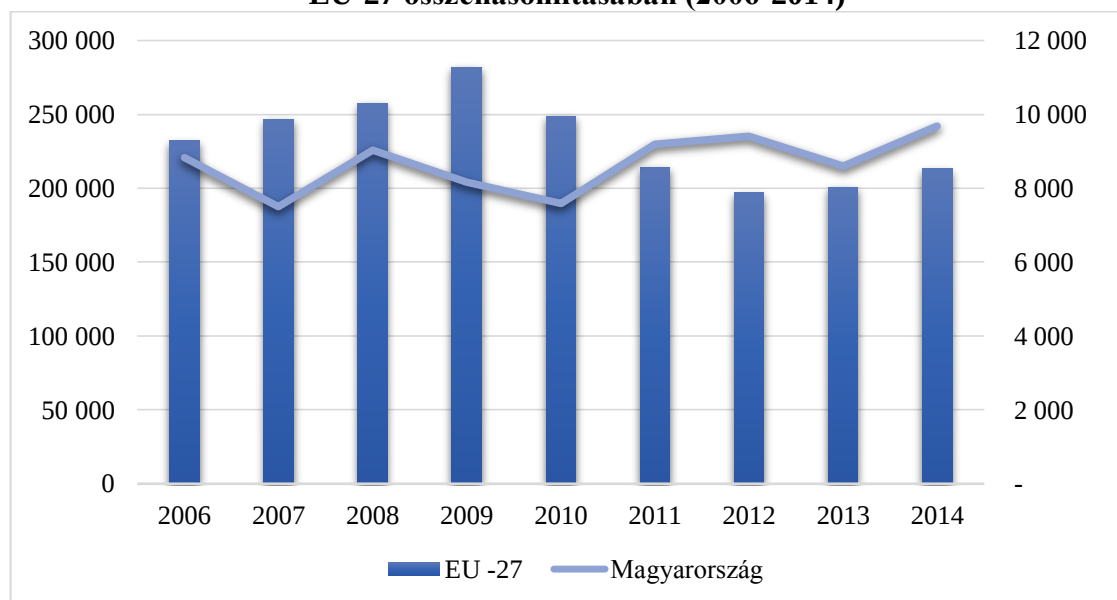

Saját szerkesztés Európai Bizottság (2015) adatok alapján

A 4. ábrán 2006 és 2014 között a nyersdohány mennyiségi változását láthatjuk, magyarországi és EU-27 összehasonlításban. Látható, hogy az össztermelés csekély mennyisége köthető hazánk nevéhez a nyers dohány előállítását illetően. Az Európai Bizottság adatai alapján, 2014-ben a dohány teljes leszállított mennyiségét tekintve, Magyarország a közel 9700 tonnájával, mindössze 5 százalékos arányban jelenik meg az össztermelést illetően. Az első helyen 25 százalékos aránnyal Olaszország a legnagyobb dohánytermelő az Európai Unióban, második helyen 15 százalékos részesedéssel Spanyolország és Lengyelország található. Fontos információ, hogy ez a mennyiség különbség nem csak termelékenységbeli különbségeket jellemez. Az első 3 ország esetében az 5 elismert termesztés technológiai csoporton belül 4 engedélyezett. Magyarországon viszont csak a mesterséges hővel szárított, valamint a természetes úton száradó világos fajták előállítására biztosítanak lehetőséget. Ezen belül is a Burley és a Virginia dohányfajták termesztésére. Ennek is köszönhető, hogy a széles választékú országokban, nagyobb mennyiségű dohány előállítása lehetséges, és ott, ahol csak egy vagy két csoport engedélyezett, a termelés mennyisége sokkal kevesebb.

A területi csökkenés hazánk előállított mennyiségén is visszatükröződik, viszont a termésátlagok változása esetében, a támogatások változása mellett még inkább befolyásoló tényező az időjárás. A kora őszi fagyok nagy károkat tudnak okozni a termelők számára, főként a Virginia esetében, hiszen a hő kamrák kapacitásán túli mennyiséget nem tudnak feldolgozni egyik napról a másikra. Az európai uniós termelést illetően is mennyiségi csökkenés tapasztalható, az utolsó 4 évben viszont közel azonos értékeket találhatunk a 4. ábrán.

4. ábra: A leszállításra kerülő dohány mennyisége tonnában, Magyarország és az EU-27 összehasonlításában (2006-2014)

Saját szerkesztés Európai Biztosság (2015) adatok alapján

A hazai dohánytermelők és a cigaretta piac helyzetének statisztikai adatai kerülnek elemzésre a következőkben. Többször került hangsúlyozásra, hogy a dohány termesztése zárt rendszerben történik, vagyis az előállítás minden egyes részegysége meghatározott keretek között és speciális tudású vállalatok által megy végbe. Magyarországon a dohány magokat, egy fajta előállító cég gyártja, az Agroport-D Kutató - Fejlesztő és Szolgáltató Kft., mely vállalkozás a felvásárló cégekkel áll kapcsolatban, és előre meghatározott mennyiségű magvak kerülnek előállításra, hiszen csak a kvóta mennyiségének megfelelő dohány termelése lehetséges (MADOSZ 2016).

Közel 1100 regisztrált termelő található ebben a rendszerben, viszont a dohány évről – évre 15-20 ezer embert foglalkoztat főként idénymunkában. Magyarországon a dohánytermelés majdnem 80 százaléka Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, közel 10 százaléka Hajdu-Bihar megyében és a maradék 10 százalék pedig az ország többi

részében történik (Origo, 2014). A MADOSZ 2014-es foglalkoztatási adataiból pontos számadatokkal is találkozhatunk, melyből kiderül, hogy ebben az évben összesen 4 709 410 órát foglalkoztattak a dohánytermelésben az ország egész területén, melyből Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére 3 697 170 óra jutott (közel a 79%-a a teljes foglalkoztatásnak). Amiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az ország keleti részében élő munkanélkülieknek a mezőgazdaságon belül a dohány termelése biztosít keresetet. Ha csak időszakosan is, de megélhetést biztosít számukra, egy olyan régióban, amely az ország leghátrányosabb térségeinek többségét foglalja magában.

A termelőkkel való szerződéskötést hazánkban két cég végzi, az ULT Magyarország Zrt. Nyíregyháza székhellyel, és a DOFER Dohányfermentáló Rt. Szolnok kirendeltséggel. A termelési folyamatok koordinálása és ellenőrzése ennek a két vállalkozásnak a kezében található, valamint a Közösségi támogatások kezelését is ők végzik. A két cég a dohány termelés felügyelése mellett felvásárolja a nyers dohányt, azoktól a termelőktől, akik előzetesen már megkötötték a termeltetési szerződést vagy a nyíregyházi, vagy a szolnoki vállalkozással. Ezt követően fermentálják és tárolják, majd értékesítik különböző feldolgozók felé, mind exportra, mind pedig hazai feldolgozásra. Magyarországon 6 cigaretta gyár található, melyek a következők (MADOSZ 2016):

- JT International,
- British American Tobacco Hungary,
- Philip Morris Magyarország Cigaretta - Kereskedelmi Kft.,
- Imperial Tobacco Magyarország Kft.,
- Continental Tobacco Group
- Róna Dohányfeldolgozó Kft.

A nyers dohányt 3 fő ágazatban hasznosítják. Kis mértékben, de a legjobb minőségű dohányt a vegyipar hasznosítja gyógyszerek készítéséhez, még kisebb mennyiségben biológia vegyszerként alkalmazzák (levéltetvek és molyok ellen). A legnagyobb részét viszont a cigarettagyártó cégek hasznosítják, mind külföldön, mind pedig hazánkban.

Az Európai Unió irányelvei között erőteljesen megjelent az évek során, ahogy az már említésre került, a fenntartható fejlődés gondolata, valamint az emberi egészség fokozatos védelme. Ennek következtében szigorodó szabályozások vonatkoztak a dohányzást illetően, mivel ez a függőséget okozó betegség az összes tagállamok közös problémája volt. Nemcsak a dohányzás, de a dohányárak értékesítése is nagy

változásokon ment keresztül, hiszen 2013. július 1-jétől cigaretta termékeket csak és kizárólag nemzeti dohányboltokban árusíthatnak. Magyarországon jelenleg 6398 darab ilyen bolt található. (Trafikvadász, 2016).

Ezekből a statisztikai adatokból levonhatjuk a következtetést, hogy a dohánytermelés vertikális pályáját tekintve a termelés és az értékesítés történik a legtöbb ember bevonásával, a koordinálás és ellenőrzés pedig két cég kezébe összpontosul. A kvótarendszer és a termeltetési szerződések lehetővé teszik, hogy hazánkban ne alakuljanak ki a dohánypiacon túltermelési válságok, esetlegesen hiányok ebből a termékből, ennek köszönhetően viszonylag stabil piacnak tekinthetjük.

4.2. Felvásárlási árak és a bevételek alakulása

Ahogy már korábban szó volt a termés mennyiségek alakulásáról, és ennek anyagi okairól, most kicsit részletesebben vizsgálom meg a termelés bevételi oldalát, azon belül is először a felvásárlási árak alakulását. A 3. táblázat néhány év adatát tartalmazza hazánkra vonatkozóan. A termesztés technológiai különbségeknek köszönhető, hogy más-más felvásárlási árat biztosítanak a két dohányfajta esetében, hiszen a Virginia hő kamrákban való szárítása sokkal több energia és pénz befektetéssel jár, ennek köszönhető a magasabb felvásárlási ár. A Burley természetes úton száradó világos fajta, melynek száradásához pajták szükségesek. A másik fontos megjegyzés a táblázathoz kapcsolódóan, hogy a két fajta belül is átlagos árakról beszélhetünk, hiszen a felvásárlási árak minőségi osztályonként eltérőek. (Az adatok EUR/kg-os formátumból lettek számítva, 309 Ft/ EUR árfolyamon.)

Az adatok alapján világosan látszik, hogy az évek során a dohányfajták átlagos árai folyamatosan növekednek, amely a stabil piacot és az ágazat fejlődését jelentheti. Azonban, más szemszögből is meg kell vizsgálnunk a magasabb árak jelenlétét, hiszen gazdasági okokra vezethető vissza. A dohánypiacon az évek során a bevételek növekedése mellett, párhuzamosan érzékelhetővé vált a költségek nagyobb irányú emelkedése. Az ország gazdasági fejlődése megköveteli az emberi-erőforrások bérének emelkedéseit, amely jelenség a dohánytermesztésben is megjelenik. Az idénymunkások fizetéseinek, valamint alkalmazásuk bejelentésének költségeinek emelkedésével találkozhatunk. A Virginia esetében pedig fontos számon tartani az energia költségek (gáz és elektromos áram) nagyarányú növekedését.

Láthatjuk, hogy az átlagos árak értéke még az emelkedések hatására sem tűnnek túl soknak. Mivel az árak alakulása a minőségi osztályok függvénye, a termelő megpróbálnak a lehető legtöbb mennyiségű, kiváló minőségű nyers dohányt előállítani. Családi gazdaságunk révén, több olyan információ birtokában vagyok, mely adatokat és tényeket munkám során is felhasználok, ilyen például a kvótánkénti maximális mennyiség 2016. évre 1350 kg/ha, a Virginia fajtánál. Átlagos árakon számítva közel 700 000 Ft-os bevételt jelent hektáronként a dohány termesztése, viszont többlet súly leadása esetén a minőség függvényében 1,5-szeres árat biztosítanak a termelőknek. Ezen adatok függvényében megállapíthatjuk, hogy a dohány felvásárló cégek, egyszerre tudják ösztönözni a termelőket, hogy mind mennyiségi, mind pedig minőségi fejlődést érjenek el területeiken, hiszen mindkét esetben jövedelmezőbbé tehetik az adott év termelését.

A tagországok közötti sorrendek alakulása már fentebb ismertetésre került területi és mennyiségi szempontból, most pedig az átlagárak alakulását tekintve vizsgálom meg a helyzetét. Hazánk az Európai Bizottság 2014-es adatai alapján az utolsók egyike, Portugália és Horvátország előtt. A legmagasabb árakat Németország és Belgium biztosítja, mely értékek közel kétszeresek hazánk értékeihez képest, viszont azt is figyelembe kell vennünk, hogy ebben a két országban csekély mennyiségű dohány előállítása történik, így könnyebb a kevesebb termelőnek több pénzt adni. Az Európai Unió 27 országának átlagos árait tekintve a Virginia árak 701,43 Ft/kg, a Burley-é pedig 565,47 Ft/kg körüli értékek, melyből levonhatjuk a következtetést, hogy hazánk felvásárlási árai alul maradtak az EU-27 átlag áraitól.

3. táblázat: A dohány átlagos felvásárlási árainak alakulása Magyarországon (Ft/kg)

ÉV	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
VIRGINIA	163,77	160,68	203,94	228,66	370,8	432,6	469,68	497,49	503,67
BURLEY	135,96	135,96	179,22	200,85	318,27	339,9	438,78	380,07	389,34

Saját szerkesztés az Európai Bizottság (2015) adatok alapján

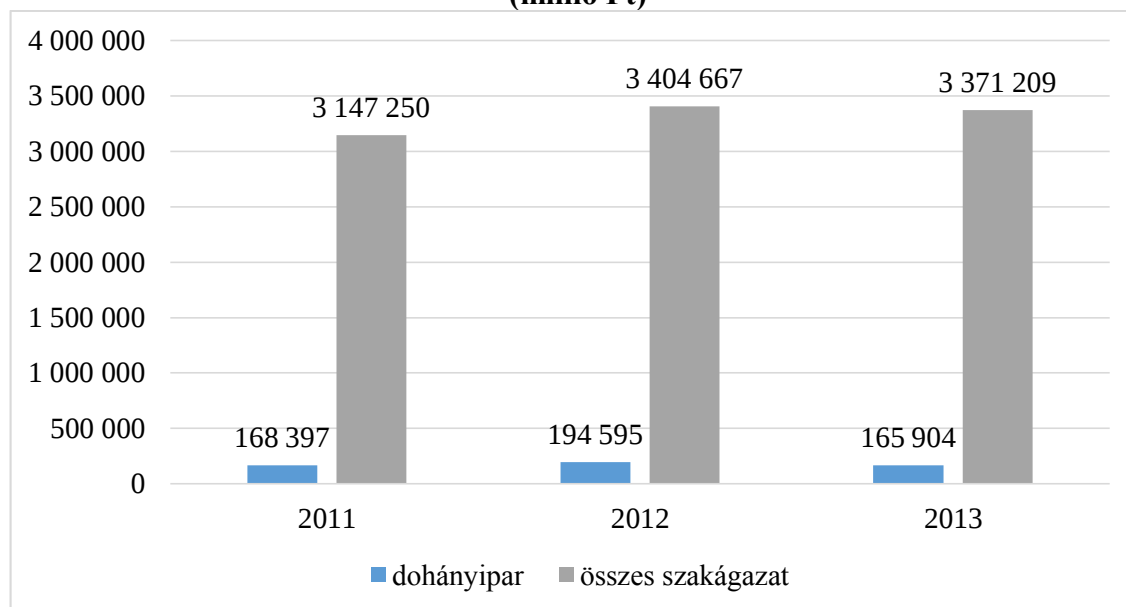
Az átlagárak alakulását követően ismertetésre kerül a bevételek elemzése, hiszen fontos része a dohánytermesztésnek és minden más piacon megjelenő szereplőnek a jövedelmezőség kérdése. A legtöbb mezőgazdasági termelés kevésbé nyereséges, mint más iparágú előállítás, ezért is tartom fontosnak, hogy a dohány piacon is megvizsgáljam a helyzetet, hiszen negatív bevételek esetén további kérdések merülnek fel, melyek

elemzésem folytatásához vezetnek. A bevételek elemzésével általános képet kapunk a vizsgált növényünk piaci helyzetéről.

Az 5. ábrán látható, hogy a főbb élelmiszer-ipari szakágazatok árbevételének alakulása közel egyenletesen növekvő a vizsgált három évben, ezzel szemben a dohány esetében az árak ingadozóak. Mivel a felvásárlási árakról megállapítottuk, hogy egyenletesen növekedtek az évek során, a bevételek ingadozásának okait termelési oldalról kereshetjük. Az időjárás kedvezőtlen alakulása befolyásolhatja a mind a termés mennyiségét, mind pedig a minőségét, melyből következhetnek az ingadozások.

Összehasonlításban a dohánytermelésnek kis szerepe van, az összes ipari termelést illetően. A 3. táblázatból – melyből az adatok származnak – azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a húsfeldolgozás és hústartósítás a legjövedelmezőbb a felsorolt szakágazatok közül, ezzel szemben a dohányipar a sorrend közepén található.

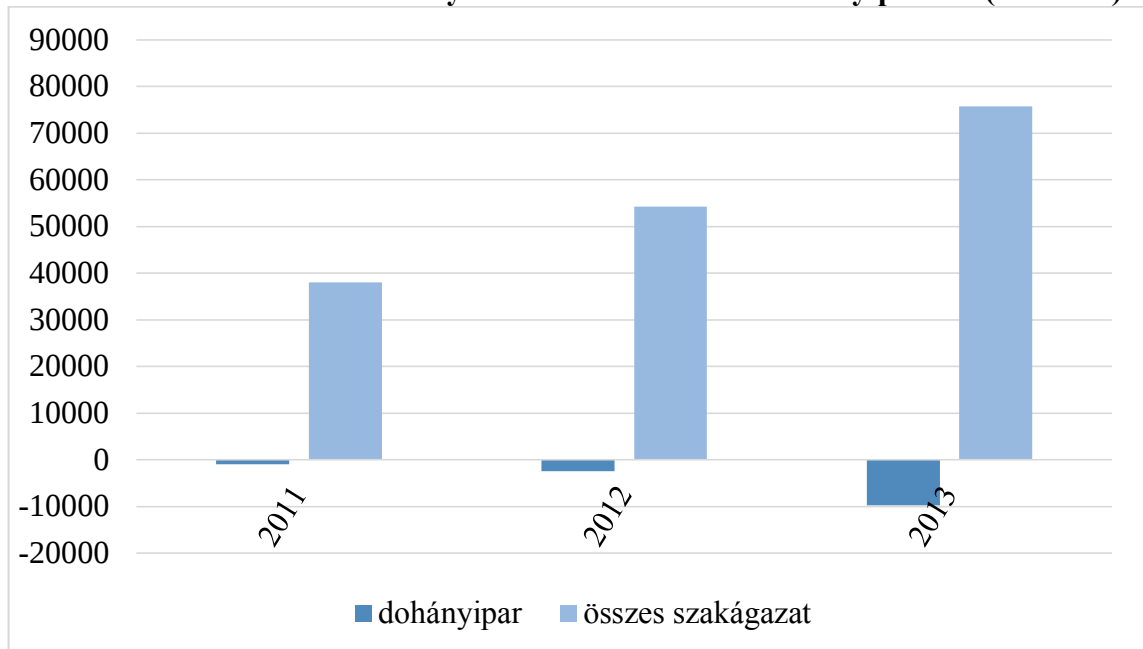
5. ábra: Értékesítés nettó árbevétele a hazai élelmiszeriparban és a dohányiparban (millió Ft)

Saját szerkesztés NAV és AKI (2015) adatok alapján

A fentieket kiegészítve a 6. ábrán jól látható, hogy a 2011 és 2013 között a nettó árbevételekből számított adózás előtti eredmény (mely nem tartalmaz egyéb állami támogatást), a vizsgált három év mindegyikében negatív értékű volt, és ez a veszteséges termelés az évek folyamán egyre nagyobb növekedést mutat. Felvetődik a kérdés, hogy a termelők hogyan is tudják ezen körülmények között folytatni tevékenységüket; és miért nem számolják fel a dohányipart hazánkban, ha ilyen veszteséges?

6. ábra: Adózás előtti eredmény a hazai élelmiszer- és dohányiparban (millió Ft)

Saját szerkesztés NAV és AKI (2015) adatok alapján

Arról, hogy miért nem kerül felszámolásra a dohányipar hazánkban és más olyan tagállamokban, ahol szintén nem jövedelmező az előállítása, már a „Beavatkozás eszközei” című fejezetben már szó esett, ehhez kapcsolódó saját okfejtésem a következő. A dohányzás egy szenvedély betegség, melyről a legtöbb fogyasztó nem tud, vagy nem hajlandó lemondani és bármilyen áron hajlandó megvenni a terméket. Emellett a termelés másik oldala is fontos vizsgálati körülmény, hiszen ahogy láthattuk közel 5 millió munkaóra jövedelmet biztosít a dohány, főként az idénymunkásoknak, mely a hátrányos térségekben élők számára meghatározó bevételi forrás. Ennek következtében társadalmi okokból sem lenne ésszerű lépés a dohányipar felszámolása, addig, míg nem találnak egy másik olyan ágazatot, mely be tudná fogadni az innen származó munkaerő többletet, de jelenleg erre a helyzetre még nem született megoldás.

Ehhez kapcsolódóan az első kérdésre is meg tudjuk adni az empirikus választ, hogy az termelők hogyan is tudják folytatni ilyen körülmények között a termelést. Mivel a munkaerő más ágazatokba való átcsoportosítása nem megoldható, így az állam támogatásokkal segíti a dohánytermelőket, hogy biztosítani tudja megélhetésüket, valamint a megfelelő mennyiségű nyers dohányt a feldolgozók számára.

5. Támogatási rendszerek alakulása a dohány esetében

Az előző fejezetben elhangzott, hogy a támogatások fontos szerepet játszanak a dohánytermelés életében, ahogy a másik állami beavatkozás a kvótarendszer alkalmazása is, de utóbbi esetén nem igazán beszélhetünk nagy volumenű változásokról, így most a támogatási rendszerre térek ki bővebben.

Az egyes támogatási típusok és értékek részletesebb vizsgálata történik ebben a fejezetben, annak érdekében, hogy meggyőződhessünk arról, hogy a dohány esetében beszélhetünk állami beavatkozásról és ennek a mértéke nem csekély más mezőgazdasági termékekhez képest. A dohánytermesztés esetében Magyarországon, az Európai Unió csatlakozás óta, vagyis 2004-től beszélhetünk támogatásokról, melyek mértéke és jogcíme folyamatosan változik az elmúlt 12 év során. A dohány esetében két támogatási forrást különíthetünk el, az egyik az egységes terület alapú támogatás (SAPS), valamint a kiegészítő nemzeti támogatás (Top-up), mely kapcsolódik az előző támogatási formához.

5.1. Egységes terület alapú támogatás (SAPS)

Az Európai Unió Közös Agrárpolitikája már az 1970-es években fontosnak tartotta, hogy a régiók közötti különbségeket csökkentsék, ennek következtében hozták létre a következő négy intézményt: Európai Regionális Fejlesztési Alap, Európai Szociális Alap, Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap, valamint a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz. A Közös Agrárpolitika finanszírozására hozták létre 1962-ben az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapot (EMOGA), mely a következő két részből állt:

- az orientációs részből,
- és garancia alapból.

2004 és 2006 között az egységes területalapú támogatások az EMOGA Garancia Alapjából kerültek finanszírozásra. Majd ezt követően a 2007 – 2013 támogatási ciklusban változások voltak megfigyelhetőek. 2007-től az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból két külön álló alap jött létre:

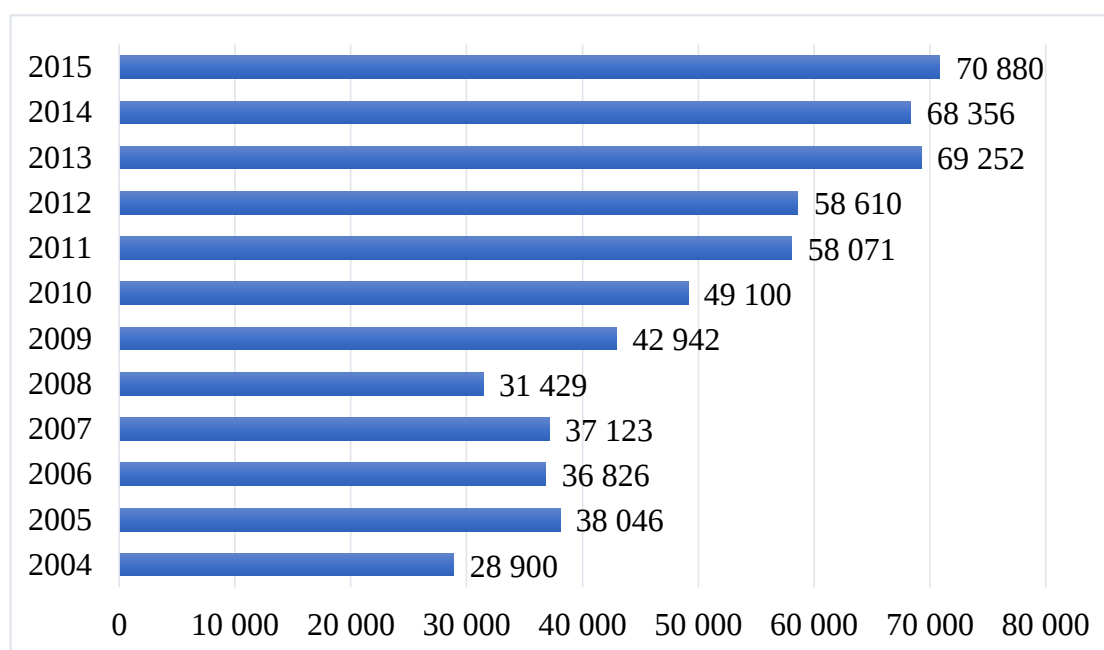
- Európai Mezőgazdasági Garencialap (EMGA), melynek feladata az I. pillér kiadásainak felügyelése (közvetlen támogatások, intervenciós intézkedések);

- Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA), melyből pedig a vidékfejlesztést, vagyis a II. pillért finanszíroznák.

A közvetlen támogatások egyik eleme, az egységes terület alapú támogatás, melyre minden magyar termelő, többek között a dohánytermelők is jogosultak voltak az EMGA finanszírozása által. Ebben az időszakban a támogatások nagyobb mértékű változtatásokon nem mentek végbe, viszont mértékük évről-évre változott (Géczi, 2010).

Végül a 2014 – 2020 közötti támogatási ciklus helyzetéről. Az alaptámogatás, más néven SAPS ebben az időszakban is a közvetlen támogatások része, mely a tagállamok számára kötelező elem, és melynek finanszírozása még mindig a Garancia Alapból történik. Fontos elemként megjelent a SAPS mellett a „Zöld” komponens, amely két elem finanszírozása a jogosult termelőknek egyszerre történik 2015 óta (Vásáry, 2014).

7. ábra: Egységes terület alapú támogatások értéke Magyarországon (Ft/ha)

Saját szerkesztés Szilvási – Hazag (2012) és a családi gazdaság adatai alapján

A 7. ábra az egységes terület alapú támogatás értékének időbeli változását szemlélteti, mely a dohánytermelők egyik fontos bevételi forrása. Látható, hogy a támogatások mértéke a kisebb kilengések ellenére folyamatosan növekednek, mely pozitívum, főként a nagy termelők számára, hiszen a földtulajdon nagyságával az árak arányosan növekednek, így a termelők egységnyi költségeiket tudják csökkenteni. A 2015. évi támogatás összegéről fontos megjegyeznünk, hogy a „zöld” komponens értékével kiegészített árat tükrözi. A támogatási összegek növelésének célja, hogy

ösztönözze a mezőgazdaságban dolgozókat tevékenységeik folytatására, valamint beruházások és fejlesztések ösztönzésére szolgálnak. Véleményem szerint, a termelők támogatása azért is fontos, mert a mezőgazdaság és más iparágak között jövedelembeli különbségek állnak fenn, mely eltérés kiegyenlítésére szolgálnak ezek az összegek.

5.2. Dohánytámogatások alakulása 2004 és 2015 között

Az Európai Unió csatlakozást követően megszületett a 87/2004 FVM rendelet, mely rendelkezéseket tartalmazott a 2004. évi kiegészítő nemzeti támogatással kapcsolatban (Top-up). Ez a termeléshez kötött támogatás egyidejűleg igényelhető az egységes terület alapú támogatással, viszont ez a támogatás csak 6 állattenyésztési és 5 növénytermesztési elemet érint, melyről a Koppenhágai Megállapodásban született döntés. A növénytermesztési rész 2 eleme a Burley és a Virginia típusú dohányok támogatására vonatkozik. A támogatások értéke 2004. év során:

- Burley esetében kiegészítő nemzeti támogatásként, legfeljebb 580 000 Ft hektáronként, bázis területe pedig 2 000 hektár;
- Virginia esetében kiegészítő nemzeti támogatásként pedig legfeljebb: 740 000 Ft hektáronként, bázis területe pedig 3 483 hektár.

A 2005. évi támogatások összege a Burley fajta esetében kiegészítő nemzeti támogatásként 665 966 Ft/ha, Virginia esetében kiegészítő nemzeti támogatásként pedig 842 021 Ft/ha volt ebben az évben. Láthatjuk, hogy a jogcím nem változott a támogatás mértéke viszont kismértékű emelkedést mutattak.

A 2006. évi támogatási összegek szintén a kiegészítő nemzeti támogatás jogcímén voltak igényelhetőek. Értékükben újabb emelkedés mutatkozott, amely kedvező hatással volt a dohánytermelők munkájára, hiszen a támogatások emelkedése a termelés folytatására ösztönözte őket. 2006-ban a Burley esetében 779 000 Ft hektáronkénti összeg került kifizetésre, a Virginia esetében legfeljebb 985 000 Ft hektáronként.

Ahogy már szó volt Bittner (2011) munkájában elhangzottakról, fontos itt is megemlíteni, hogy az Európai Unió csatlakozást követően hazánknak is 2007-től be kellett vezetni a támogatások fokozatos szétválasztását a termeléstől 2009-ig. Ennek a rendeletnek a bevezetése az kiegészítő nemzeti támogatás, dohányra vonatkozó részénél sem történt másképp. 2007-től a termeléshez kötött támogatás, területalapú nemzeti kiegészítő támogatás jogcímen volt elérhető a termelők számára, amelynek elődje a kiegészítő nemzeti támogatás volt. A termeléstől elválasztott rész pedig történelmi bázis

alapú támogatás jogcímen vált igényelhetővé, melynek következtében két fontos fogalom tisztázása következik. *Történelmi bázis*: a referencia időszakra vonatkozóan meghatározott termelési egység (állatlétszám, terület, tonna, kg) mértéke, amely a termeléstől elválasztott támogatások alapját képezi; a mezőgazdasági termelő rendelkezésére álló, az adott jogcímre vonatkozó történelmi bázis jogosultságok összessége; valamint *történelmi bázis jogosultság*: a mezőgazdasági, agrár-vidékfejlesztési, valamint halászati támogatásokhoz és egyéb intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes kérdéseiről szóló 2007. évi XVII. törvény 9. § n) pont 5. alpontja szerinti mezőgazdasági vagyoni értékű jog.

Az 54/2007 FVM rendeletben meghatározásra került a támogatási összegek is:

- Burley esetében területalapú nemzeti kiegészítő támogatás mértéke legfeljebb 700 000 Ft, a történelmi bázisjogosultságé pedig legfeljebb 90 500 Ft hektáronként;
- Virginia dohány esetében a területalapú nemzeti kiegészítő támogatás mértéke legfeljebb 880 000 Ft, a történelmi bázisjogosultságé pedig 120 000 Ft hektáronként.

A 107/2008 FVM rendeletben 2008. évre vonatkozóan jogcímek esetén változás nem történt, vagyis az előző évi két jogcímen voltak igényelhetők a támogatások, viszont az árak folytonos kismértékű növekedése ebben az évben is tapasztalható volt a következő mértékben:

- Burley dohány termesztése esetében a területalapú nemzeti kiegészítő támogatások mértéke legfeljebb 715 000 Ft, történelmi bázisjogosultságonként pedig legfeljebb 205 000 Ft;
- Virginia esetében pedig a területalapú nemzeti kiegészítő támogatások mértéke legfeljebb 898 500 Ft, történelmi bázisjogosultságonként pedig legfeljebb 266 000 Ft.

A 2009. év, egy egyéni és átmeneti évnek volt tekinthető a támogatásokat illetően, hiszen ettől az évtől kezdődően a támogatások teljes mértékű szétválasztása történt a termeléstől. Hazánkban, ebben az évben először és utoljára a történelmi bázis alapú támogatás mellett, termeléshez kötött nemzeti kiegészítő támogatás jogcímén igényelhettek támogatást a dohánytermelők.

- Burley fajta esetében a termeléshez kötött nemzeti kiegészítő támogatás értéke legfeljebb 750 000 Ft hektáronként, melyhez a történelmi bázisjogosultság alapján még 300 000 Ft/ha járt a termelőknek;
- Virginia fajta esetében a termeléshez kötött nemzeti kiegészítő támogatás értéke 940 000 Ft hektáronként, a történelmi bázisjogosultság alapú támogatás értéke pedig 380 000 Ft/ha.

Az első Európai Unió támogatási ciklus, amelyben hazánk is részt vett, 2007 és 2013 közötti időszakban volt. Mivel 2007-2009 között a támogatások terén változások mentek végbe, melyek már említésre kerültek, de a ciklus második felében, egészen 2015-ig, szinte stabil ártámogatásokban részesülhettek a termelők, melyekről pontos adatokat a 4. táblázatban láthatunk. A Virginia dohányfajta ártámogatását láthatjuk, melyről az olvasható le, hogy a történelmi bázis alapú támogatások értéke a vizsgált időszak első 4 évében nem változott, amely biztos bevételi forrást jelentett a termelők számára. 2014-ben viszont ezen a támogatási jogcímen igényelhető összeg nem állt rendelkezésre a termelők számára, de az azt következő évben a támogatás értéke közel két és félszeresére növekedett. A másik jogcímen folyósított támogatás neve - a vizsgált időszak első 4 évében - a zöldség, gyümölcs és dohány szerkezetátalakítási támogatás, melynek értéke az évek során folyamatosan növekedett.

A Burley dohányfajta termesztéséhez kapcsolódó támogatások árainak változásán láthatjuk, hogy a történelmi bázis alapú támogatás értéke azonos az első 4 év során. Ahogy a Virginia esetében, 2014-ben a Burley fajtánál sem volt igényelhető az említett támogatás, viszont 2015-ben újra megjelent, viszont az előző évekhez képest közel hatszoros áremelkedéssel. A zöldség, gyümölcs és dohány szerkezetátalakítási támogatás mértéke folyamatos növekedést mutat ezekben az években. Majd ahogy a másik fajtánál is látható, hogy 2015-ben ezen a jogcímen már nem igényelhető támogatás.

4. táblázat: Dohány támogatások változása 2010 és 2015 között (Ft/ha)

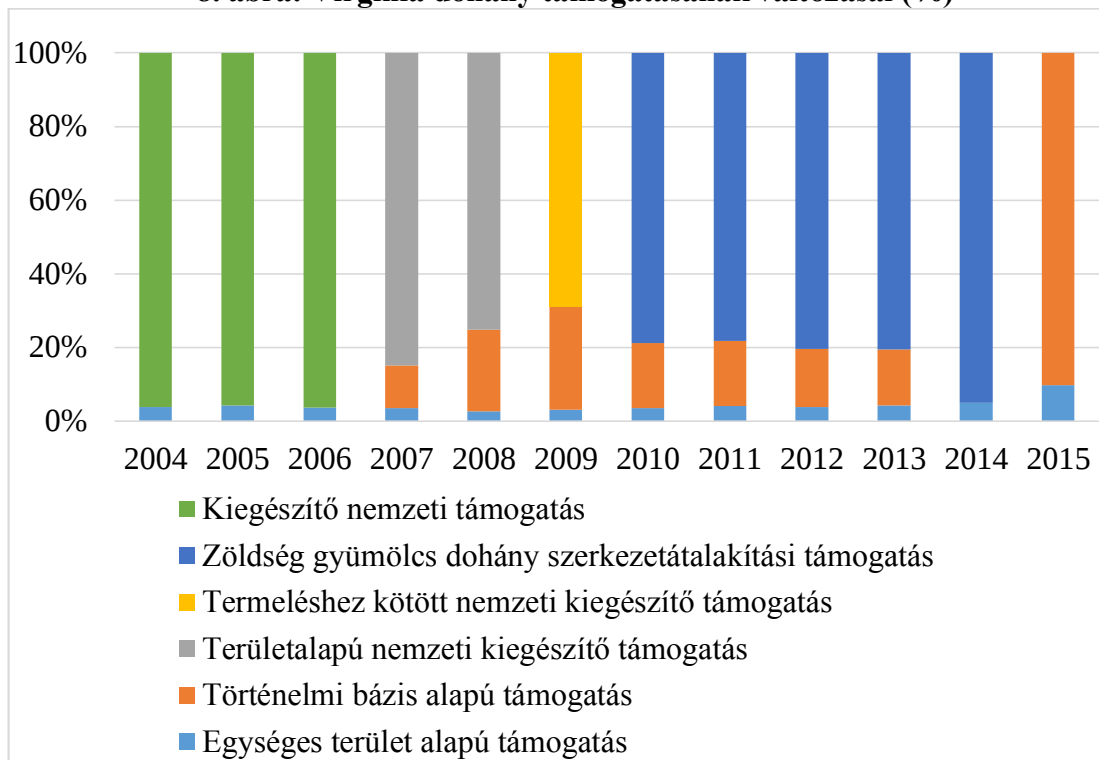
Fajta	Jogcím	Évek					
		2010	2011	2012	2013	2014	2015
Virginia	<i>Zöldség gyümölcs dohány szerkezetátalakítási támogatás</i>	1089576	1270945	1237668	1295274	1324538	0
	<i>Történelmi bázis alapú támogatás</i>	244500	244500	244500	244500	0	657500
Burley	<i>Zöldség gyümölcs dohány szerkezetátalakítási támogatás</i>	977349	1036894	1110188	1161861	1188194	0
	<i>Történelmi bázis alapú támogatás</i>	84800	84800	84800	84800	0	497800

Saját szerkesztés az ULT Magyarország Zrt. által biztosított (2016) adatok alapján

Az egyes éveket, ciklusokat sorra véve folytonos változásokat tapasztalhattunk, a vizsgált időszak elemzését követően. Láthattuk, hogy dohánytermesztési támogatások egy vagy két jogcímen is igényelhetőek voltak mely összegek mellé az előző fejezetben már említett egységes területalapú támogatásra is jogosultak voltak a dohánytermelők. A támogatási összegek 2014-ig tartó folytonos növekedése valószínűleg a költségek növekedésének kompenzálására szolgáltak, valamint felejtések ösztönzésre.

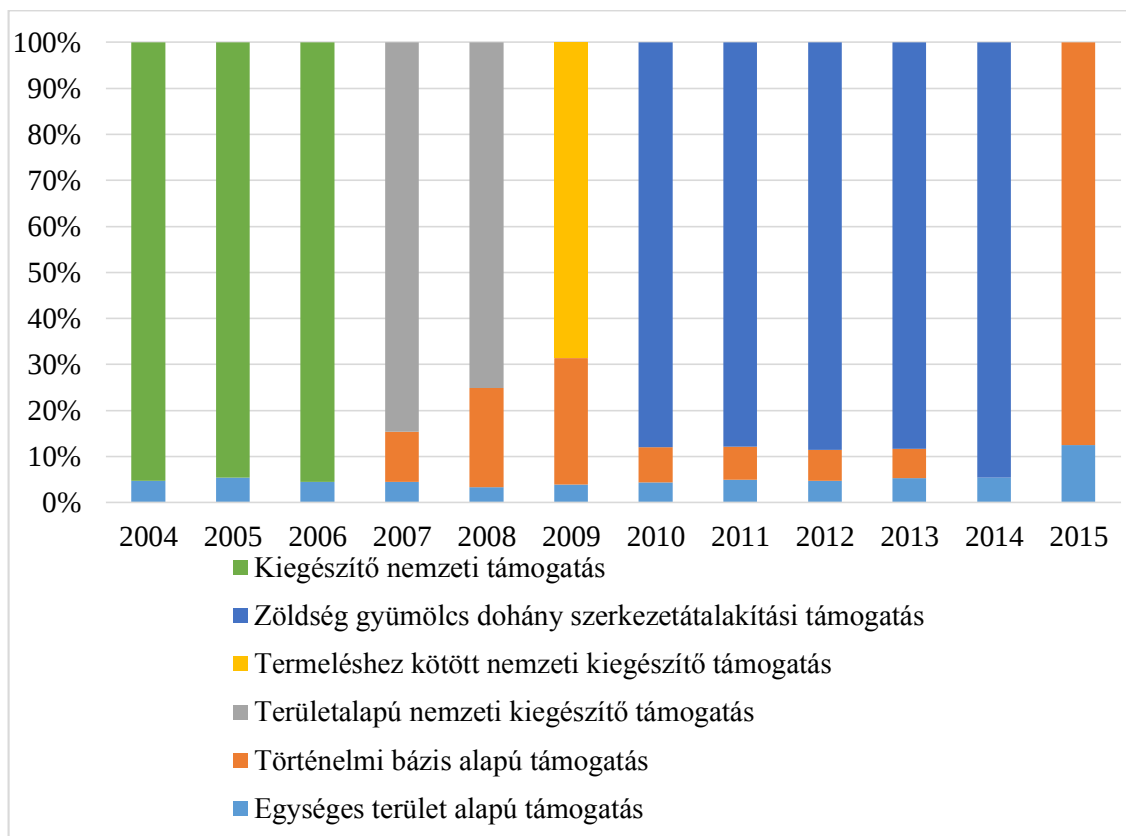
A dohány esetében nagyon bonyolult és egyéni szabályozásokkal és támogatási rendszerrel találkozhattunk a dolgozat során. A következő két ábra a két dohányfajta támogatási változását ábrázolja külön-külön. Mely összesítések a változások könnyebb megértését szolgálják.

8. ábra: Virginia dohány támogatásának változásai (%)

Saját szerkesztés az ULT Magyarország Zrt. (2016) adatai alapj

9. ábra: Burley dohány támogatásának változása (%)

Saját szerkesztés az ULT Magyarország Zrt. (2016) adatai alapján

A 8-9. ábrán látható jogcímek, melyekben részesültek a dohánytermelők a következők, amelyek mellé szerepeltetett költségvetési eredetét, így látható, hogy nemzeti és Európai Unió támogatások is egyaránt jelentenek:

- Egységes terület alapú támogatás (EU);
- Történelmi bázis alapú támogatás (Nemzeti);
- Területalapú nemzeti kiegészítő támogatás (EU);
- Termeléshez kötött nemzeti kiegészítő támogatás (EU);
- Zöldség gyümölcs dohány szerkezetátalakítási támogatás (EU);
- Kiegészítő nemzeti támogatás (Nemzeti).

A támogatások mértékében ciklusonként és évenként is kisebb-nagyobb változások bekövetkeztek, de az előző fejezetben az árbevételek vizsgálatából azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a dohánytermelést támogatni kell, ahhoz hogy fenn tudjon maradni. A dohánytermesztés megszűnése hazánkban nemcsak gazdasági, de súlyos társadalmi problémákhoz vezetne, mely konfliktusok megoldása napjainkban még nem kimerült.

Összegzés

Dolgozatomban részletesen bemutatásra került a dohánytermesztés, és annak szabályozása. A termesztés megismerése fontos ahhoz, hogy a kevésbé hozzáértő személyeknek is világossá váljon, miért is működik zárt és igen szabályozott rendszerben ennek a növénynek a termesztése. A dohány szabályozása nemzetközi és tagállami szinten is fontos, ezért is kerültek részletesebb bemutatásra. Dolgozatomban arra kerestem a választ, hogy ebben a zárt rendszerben működő piacnak miért van szüksége támogatásra, és a támogatások hogyan is változtak az idők során. A piaci szereplők részletesebb elemzését követően világossá vált, hogy a dohányágazatban megjelenő közel 20 000 ember munkalehetőségeinek biztosításához, szükséges a dohány termesztésének támogatása, mivel a költség elemzésből arra jutottam, hogy a felvásárlási árak növekedése nem elég nagy ahhoz, hogy jövedelmezően tudják a termelők folytatni ezt a tevékenységet. A szabályozások révén pedig arra jutottam, hogy a dohánytermesztés megfelelő működése állami beavatkozás nélkül nem lenne optimális. Az ártámogatások változásának bemutatásával pedig arra akartam felhívni a figyelmet, hogy az évek során végbement változások, fő eredménye, hogy a dohánytermesztés valamilyen mértékű támogatása mindig is fenn maradt gazdasági és társadalmi szempontból.

Témám során nem került részletesebb elemzésre a minőségi osztályok bemutatása, és ezekkel a kategóriákkal párhuzamosan az árak részletesebb változása sem. Ennek a vizsgálata fontos az ösztönzés vizsgálatának szempontjából, hogy a termelők ezen árbeosztás miatt saját maguk törekednek a legjobb minőség előállítására, mellyel maguknak nagyobb jövedelmet, a felvásárlóknak pedig jobb minőségű terméket biztosítanak. Másik fontos elem mely nem került részletezésre a dohánytermesztésének és támogatásának napjainkban megjelenő változása. Részletesebb elemzése a 2016. évi változásoknak, és következtetés levonása a jövő termesztését illetően, hiszen a dohánytermesztés változása sok embert érintő probléma főleg az ország keleti részén, és bármilyen csekély mértékű fordulat emberek életét változtathatja meg.

Felhasznált irodalom

1. Bator, F. M. (1958): The Anatomy of Market Failure. Quarterly Journal of Economics, Vol. 72, No. 3, pp. 351-379
2. Báger Gusztáv, Jánossy Dániel, Kovács Richárd, Pulay Gyula, Tököli László, Vígvári András (2009): Az állam célszerű gazdasági szerepvállalása a XXI. század elejének globális gazdaságában, pp. 16.
3. Fertő Imre (2016): Az állami beavatkozás okai a gazdaságba c. előadás
4. Tamsin Cooper, Kaley Hart és David Baldock (2009) - Provision of Public Goods through Agriculture in the European Union pp.1-28.
5. Rakhal Sarker, Karl Meilke, Mike Hoy (1991)– The political economy of systematic government intervention in agriculture, Discussion Paper
6. Fertő Imre (1999): Az agrárium különössége – Beszélő online 2. szám, 4. évfolyam, 2. szám
7. Fertő Imre (1997): Agrárideológiák Amerikában – Beszélő online 5. szám, 2. évfolyam, 5. szám
8. James M. Buchanan – William C. Stubblebine (2000): Classic Papers in Natural Resource Economics – Externality pp. 138-154
9. Voszka Éva: Uniós támogatások – a redisztribúció új szakasza? – Külgazdaság 2006. június, pp. 8-30.
http://penzugykutato.hu/sites/default/files/Unios_tamogatások_a_redisztribució_uj_szakasza.pdf 2016.04.20.
10. Jámbor Attila – Mizik Tamás (2014): Bevezetés a Közös Agrárpolitikába, pp. 15-30
11. Dr. Vajda László: Mennyiségi korlátozások az EU agrártermelésében és ezek hatása a magyar agrárgazdaság felkészülésére – Hazai Tükör 1996. I. évf. 6. sz.
<http://www.omgk.hu/pages/euag/EA9606/vl.html#vl> 2016.04.14.
12. Podrúzsik Szilárd (2000): A búzaexport-támogatás jóléti hatása Magyarországon pp. 43.
13. Téglásy Péter (2015): Mezőgazdaság és környezetvédelem a közösségi agrárjog tükrében: a Közös Agrárpolitika és a környezeti politika kapcsolatrendszere
14. Maácz Miklós (2001): A vidékfejlesztés helye, szerepe és fejlődési lehetőségei az Európai Unióban pp. 9.
15. 1992.VI.30. 2075/92 EK rendelet

16. 1998.XII.22. 2848/98 EK rendelet
17. 1999.XII.14. 2637/99 EK rendelet
18. 2000.III.10. 531/2000 EK rendelet
19. 2000.V.2. 909/2000 EK rendelet
20. 2000.VI.15. 1249/2000 EK rendelet
21. 2001.aug.1. 1578/2001 EK rendelet
22. 2002.márc.25. 546/2002 EK rendelet
23. 2002.dec.6. 2182/2002 EK rendelet
24. 2003.dec.17. 2319/2003 EK rendelet
25. 2004.márc.15. 479/2004 EK rendelet
26. 2004.márc.29. 604/2004 EK rendelet
27. 2004.ápr.29. 864/2004 EK rendelet
28. 2005.okt.6. 1679/2005 EK rendelet
29. 2005.dec.22. 2183/2005 EK rendelet
30. 2005.dec.22. 2182/2005 EK rendelet
31. 2007.okt.22. 1234/2007 EK rendelet
32. 2008.máj.26. 460/2008 EK rendelet
33. 2008.júl.24. 709/2008 EK rendelet
34. 2009.jan.19. 73/2009 EK rendelet
35. 2011.feb.23. 173/2011 EK rendelet
36. 2013.márc.13. 228/2013 EK rendelet
37. 2013. dec. 13. 1308/2013 EK rendelet
38. Bittner Beáta (2011): A dohányvertikum gazdasági - társadalmi hatásának vizsgálata
39. Géczi Bernadett (2010): Magyarország agrártámogatási rendszere az Uniós csatlakozás után pp. 19-28.
40. Földművelésügyi Minisztérium: Dr. Vásáry Miklós – Közvetlen támogatási lehetőségek 2014 -2020 között (2014) c. előadása, letöltés ideje: 2016.04.02.
41. 2004.máj.14. 84/2004 FVM rendelet
42. 2007.júl.2. 54/2007 FVM rendelet
43. 2008.aug.27. 107/2008 FVM rendelet
44. 2007. évi XVII. törvény

Internetes források

1. Az Európai Közösség, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési honlapja <http://ec.europa.eu/agriculture/> 2016.03.12.
2. Magyar Dohánytermelők Országos Szövetségének honlapja <http://www.madosz.hu/news/view?id=10372> 2016.03.14.
3. <http://www.origo.hu/itthon/20140918-megszunhet-a-hazai-dohanytermeles.html> 2016.03.14.
4. Foglalkoztatási adatok a dohánytermesztésben megyénként 2014. <http://madosz.hu/article/view?id=510>
5. <http://www.pslabor.hu/homeopatia/homeopatia.html> 2016.03.25.
6. http://trafikvadasz.hu/trafik_kereso/eger-54282 2016.03.25.
7. Nemzeti Adó és Vámhivatal honlapja: <http://nav.gov.hu/> 2016.04.03.
8. Agrárgazdasági Kutató Intézet honlapja: <https://www.aki.gov.hu/> 2016.04.10.

Ábra jegyzék

- European Commission- Raw Tobacco Production statistics – 2014-2003 harvests adatai alapján szerkesztett táblázatok és diagramok
- Agrárgazdasági Figyelő (2015) – VII. évfolyam 3. szám 35. táblázata, de NAV adatok alapján
- Szilvási – Hazag Imre (2012): Terület alapú támogatások összegének alakulása 2004 és 2012 között www.gazdavilag.hu letöltés ideje: 2016.04.23.